

EL SETGE DE CARDONA DE L'ANY 1711

FRANCESC SERRA I SELLARÉS
Doctor en Història Moderna

RESUM

El setge de Cardona de 1711 va ser un dels esdeveniments més importants de la Guerra de Successió. El propòsit d'aquest article ha estat reconstruir, des de diferents textos i documents originals de les dues parts del conflicte, el desenvolupament del setge que va acabar amb una gran batalla que va enfrontar els exèrcits de dotze nacionalitats diferents agrupats en dues aliances; l'exèrcit borbònic, format per tropes franceses, espanyoles i irlandeses; i l'exèrcit austriacista, format per tropes catalanes, austríaques, alemanyes, britàniques, italianes, suïsses, hongareses, portugueses i holandeses. L'article pretén oferir una visió general sobre la importància d'aquest setge des del punt de vista de la política internacional a principis del segle XVIII i dels esdeveniments que van permetre prolongar la guerra tres anys més i, per tant, allargar encara les esperances d'una victòria austriacista.

PARAULES CLAU

Guerra de Successió, Cardona, setge, Starhemberg, Vendôme.

The siege of Cardona, 1711

ABSTRACT

The siege of Cardona in Catalonia was one of the most significant events in the War of the Spanish Succession. The purpose of this article is to reconstruct, using various original texts and documents from both sides of the conflict, the development of a siege that ended up with a great battle between the armies of twelve different nationalities grouped into two alliances: the Bourbon army (French, Spanish and Irish troops) and the Allied Habsburg army (mainly British, German, Austrian, Dutch, Portuguese and Catalan combatants). This article also aims to provide an overview of the implications and significance of

the siege in terms of international politics in the early eighteenth century and in terms of the events that helped to prolong the war by three years, as well as the prospects of a Habsburg victory.

KEYWORDS

War of the Spanish Succession, Cardona, siege, Starhemberg, Vendôme.

Cardona va ser una de les viles catalanes que més transcendència va tenir durant la Guerra de Successió. El seu castell, darrer baluard a caure en mans de Felip V, va resistir victoriosament nombrosos atacs de les tropes borbòniques. La seva capitulació es va produir el 18 de setembre de 1714, una setmana més tard que la de Barcelona i quan tot el país ja estava sota el control de l'exèrcit borbònic. Un dels principals esdeveniments succeïts a Cardona va ser el setge borbònic dels mesos de novembre i desembre de l'any 1711.

LA FORTALESA DE CARDONA L'ANY 1711

Entre els dies 12 de novembre i 22 de desembre de 1711, el castell de Cardona, un dels més importants baluards sota el control de les tropes austriacistes, va resistir un terrible setge davant d'un exèrcit d'uns 10.000 soldats borbònics dirigits pel tinent general comte de Muret, i sota les ordres del duc de Vendôme, generalíssim de l'exèrcit borbònic.

La guarnició del castell estava formada aleshores per 1.868 soldats de diferents nacionalitats.¹ Entre aquests hi havia el regiment català de la Diputació del General, dirigit pel seu coronel Pere Montaner Ramon i de Sacosta, que es trobava al castell amb el seu sergent major Nicolau Aixandri, els capitans Francesc Torrents, Joan Tanyà i Eudald Mas i Duran, el tinent Reverter i el sergent Josep Avinyó; el regiment austríac del comte d'Eck, comandat pel comte d'Eck; el regiment austríac de Shover, comandat pel general Frederik Shover i pel seu sergent major; el regiment milanès de Taaff, comandat pel comte de Taaff, amb el seu sergent major Jaume Mujani i el seu ajudant Josep

1. Alfred ARNETH, *Das leben der kaiserlichen feldmarschalls Grafen Guido Starhemberg (1657-1737)*, Viena, Carl Gerold und Sohn, 1853, p. 687.

de Bernardí; el regiment napolità de Faber, dirigit pel coronel Faber; el Regiment d'Aragó; el regiment suís de Grisons, a les ordres del coronel Conrad Planta; i el regiment castellà d'Alcantarilla, dirigit pel seu coronel Diego Rejón de Silva, marquès d'Alcantarilla, i pel seu capità agregat Ermenter Tarroja; i una companyia cardonina de reforç, comandada pel furrier Joan Pau Casals, entre d'altres combatents del territori. Era governador del castell el coronel d'infanteria Manuel Desvalls i de Vergós, que el mes de gener de 1711 havia rellevat en el càrrec Manuel de Solà, i comandava les tropes el general comte d'Eck, que havia estat enviat a Cardona pocs dies abans per Guido von Starhemberg, mariscal de l'exèrcit austriacista, per tal que es fes càrrec del comandament de la guarnició del castell.

Per sota del governador Manuel Desvalls, la guarnició del castell de Cardona es dotava d'una estructura jeràrquica de càrrecs que miraven pel bon funcionament de la fortalesa i la seva guarnició. Hi havia un ajudant de la guarnició, Sebastian Bacco; un capità d'enginyers, Gabriel Pino; un tinent d'abastiments, Celdoni Tomasa; i un capellà de la guarnició, el franciscà P. Anton Bagà. Dins de la guarnició hi havia també dos altres càrrecs importants: el governador polític del ducat de Cardona, Pere Alba i Marquès, i el seu tresorer, Josep de Rúbies.

El sosteniment econòmic de la fortalesa anava a càrrec del producte generat per les salines, administrat pel tresorer Josep de Rúbies, que es feia càrrec de les rendes d'un ducat que havia estat segrestat per la Diputació de Catalunya als seus legítims propietaris, els ducs de Medinaceli. Ajudaven al sosteniment de la fortalesa les aportacions institucionals, però també la mateixa vila de Cardona, que amb molts esforços finançava a través del seu clavari el dia a dia de molts serveis dirigits a l'aprovisionament de la fortalesa. Aleshores, l'any 1711 el clavari municipal de Cardona era Joan Claret, polvorer. A través de les decisions dels cònsols de la vila, el clavari, com a administrador del pressupost municipal, s'encarregava de pagar pagesos perquè fessin llenya per a la guarnició del castell, que tallaven en boscos de cases properes al castell i vila de Cardona (Tresserres, Santcrístòfol, Pinell i Fontelles, entre d'altres); comprar palla per als cavalls dels oficials i els soldats; pagar la gent que acompanyava i portava els bagatges dels diferents regiments quan aquests es desplaçaven a Solsona, Manresa, Berga, Sant Llorenç de Morunys, Oliana i la Seu d'Urgell, entre d'altres; pagar el transport de les municions des de Cardona cap a Berga o Solsona; pagar el transport dels soldats malalts o ferits; proveir candeles per a la guarnició; pagar presents per

als oficials; pagar el proveïment de fusta per a l'artilleria; pagar el lloguer de les cases dels oficials dins de la vila, i pagar els sous d'alguns càrrecs i funcionaris.²

La fortalesa, construïda durant la segona meitat del segle XVII als peus de l'antic castell ducal, estava formada per cinc baluards; al cantó de llevant hi havia els de La Motte i la Coromina, i al cantó de ponent els de Sant Jaume, el Rei i Sant Carles. A l'espai central hi havia les dependències de la guarnició militar, l'església de Sant Vicenç, la casa dels canonges i el magatzem de pólvora, situat a la Torre de la Minyona. L'aigua per al consum de la tropa s'emmagatzemava en tres cisternes que s'ubicaven també en aquest espai central. Les muralles de la fortalesa s'ajuntaven amb les muralles de la vila de Cardona, formant tot un gran espai fortificat.

EL FRONT DE GUERRA A PRATS DE REI

La tardor de 1711 els dos exèrcits en conflicte es trobaven enfrontats a Prats de Rei. Els borbònics, amb uns de 35.000 efectius i sota el comandament del duc de Vendôme, ocupaven les poblacions de Calaf i Sant Martí de Sesgueioles, mentre que els austriacistes, a les ordres de Starhemberg, ocupaven la vila dels Prats de Rei. Un llibre manuscrit de comptabilitat pagesa de l'època, conservat al Museu Municipal dels Prats de Rei, diu en una de les seves pàgines:

[...] el dia 17 de setembre va ser assetjada esta vila estan lo exersit de Carlos terser de Can Selva fins a Puigfarnar de numero de 22.000 homens governats per lo General Staranberch qui estava a Casa Roca de la Manresana. Los de Phalip quint estaven de St. Povim (Sant Pere Desvim) fins a la devesa de la Portella. Eran lo numero de 35.000 homens governats per lo Príncipe Bandoma qui estava a Calaf a Casa de Mn. Geroni Abadal. Posaren bateria de peces a la hera den Llobet per espatllar la muralla y casas encara que las casas les espatllaren mes los alemanys per traurer las bigas per fer foch que no la bateria y estigueren fins al dia de Nadal que sen anaren lo exersit de Phalip quint y lo de Carlos terser lo dia de St. Joant dia 27 de desembre deixant las casas de la vila menos la Rectoria y Casa Candido inhabitables.³

2. Arxiu Històric de Cardona (AHC), Llibre del clavari dels anys 1705-1713. Anotacions del claviari de 1711.

3. Museu Municipal dels Prats de Rei. Llibre manuscrit de comptabilitat d'una família pagesa dels Prats de Rei dels segles XVII-XIX.

Aquest manuscrit de l'època ens il·lustra prou bé els esdeveniments i, sobretot, la ubicació dels exèrcits. Tal com especifica, les tropes austriacistes del mariscal Starhemberg, amb el quarter general a la Manresana, es trobaven situades entre Can Selva i Puigfarnet, dues masies dels Prats de Rei que es troben a llevant del poble, mentre que les tropes borbòniques es trobaven a la banda de ponent, des de l'ermita de Sant Pere Desvim fins a la devesa de la Portella. La frontera entre els dos exèrcits va romandre en aquesta zona des de mitjan setembre de 1711 fins a finals de desembre, i va ser des del campament dels Prats de Rei que el duc de Vendôme va enviar un destacament del seu exèrcit a posar setge al castell de Cardona. Concretament, Vendôme el dia 17 d'octubre mobilitzava des de Calaf un destacament de 1.000 soldats per obrir un camí carreter fins a Cardona, passant per Pinós, amb l'acompanyament d'uns 600 soldats per protegir-los i subministrar-los les provisions necessàries.

El dia 19 d'octubre, l'ambaixador austriacista Pau Ignasi de Dalmases enviava una carta als consellers de la ciutat de Barcelona informant-los que feia dos dies que l'exèrcit borbònic havia arribat al santuari de Pinós amb una divisió de 4.000 soldats, entre infanteria i cavalleria, i que havia atacat la guarnició austriacista que protegia el lloc, formada per dues companyies de 60 homes cadascuna dels regiments de la Diputació i de Grisons, i prop de dos centenars de sometents. Molts d'aquests soldats aconseguiren retirar-se, però se'n perderen uns quants en l'acció bèl·lica, concretament 19 soldats del Regiment de Grisons, 12 del Regiment de la Diputació i uns 18 o 20 sometents del país. Dalmases informava també que l'enemic estava buscant carretera per encaminar-se a Solsona o bé a Cardona. De Solsona deia que «me escriuhen vuy, se posa en defensa, per si acas», i de Cardona deia que l'enemic «no hi trobara son partit estant tant fortificat lo castell, y tant provehit de tots bastiments: Si no entran muchas tropas per lo Ampurda, tot asso no sera res, sino desdixas, y ruynas per los pobras paysans».⁴ Bona raó tenia el gran mercader i ambaixador austriacista Pau Ignasi de Dalmases, que aleshores es trobava preparant la defensa des de Manresa.

El dia 28 d'octubre, els miquelets austriacistes van agafar presoner un mercader de Calaf que va informar que els borbònics en dotze dies havien acabat el camí des de Calaf fins a Cardona, passant per Sant Pere de l'Arç, per la masia de

4. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), Fons del Consell de Cent, Llibre 1B.x-25 (doc. 58). Carta de Pau Ignasi de Dalmases als consellers de la ciutat de Barcelona, 19 d'octubre de 1711.

Puigpelat i per Pinós, i que per aquest camí transitaven soldats i carros carregats de municions que es dirigien a Cardona. Concretament, havien arribat a Pinós sis canons grossos, dos morters i altres canons petits.⁵

Starhemberg, des dels Prats de Rei, alertat de les notícies i coneixedor de les intencions del comte de Muret de conquerir el castell de Cardona amb ajuts efectius del duc de Vendôme, va enviar a Cardona un destacament des del seu campament a les ordres del comte d'Eck, que havia de comandar la guarnició del castell, i va destinar el coronel Conrad Planta amb el seu regiment de Griçons i 286 soldats alemanys.

L'OCUPACIÓ BORBÒNICA DE SOLSONA

El dia 5 de novembre el marquès d'Arpajou, vingut de Castell-lleó (Vall d'Aran), on havia aconseguit la capitulació d'aquella fortalesa després d'un setge, havia arribat a Solsona. El dia 8 de novembre l'ambaixador Dalmases, des de Manresa, escrivia altra vegada als consellers de la ciutat de Barcelona que «lo enemich ab un gran destacament de Infanteria, y Cavalleria des de Tora, penetra a Biosca y de alli dret als Plans de Llobera, per Sta. Maria de Vallformosa, arriba a Ntra. Sra. del Miracle, saquejant esta dita Casa». El dissabte dia 7 de novembre, a les vuit del matí, els exèrcits borbònics «se dexaren veurer per Pinos, y muntant à Ardevol, arribaren fins a Su, fent los danys que dexan considerarne; y com han posat un Camp de sis a set mil homens a Tora, podran fer las correrias, y farrejar tots aquells encontorns, que los paysans no son capaços de imperdirho, sens tropas». ⁶ A Solsona aleshores hi havia una guarnició de 300 soldats del regiment de la Diputació de Catalunya i 30 agregats d'infanteria, dirigits pel tinent coronel Francesc Sans i de Miquel. El coronel del regiment, Pere Montaner, li havia ordenat que tan bon punt veiessin les tropes borbòniques deixessin la ciutat de Solsona i es retiressin al castell de Cardona. L'arribada precipitada dels borbònics a Solsona li impedí d'evacuar la guarnició a temps, i va ser necessari que la nit del 9 de novembre el coronel Pere Montaner enviés des del castell de Cardona el capità

5. Josep RIBA I GABARRÓ, «L'alliberament de Cardona, l'any 1711, segons el Diari de Guerra del mariscal comte de Starhemberg», a *XXXIX Assemblée Intercomarcal d'Estudiosos 1994*, vol. 1, Cardona, 1997, p. 54.

6. AHCB, Fons del Consell de Cent, Llibre 1B.x-25 (doc. 51). Carta de Pau Ignasi de Dalmases als consellers de la ciutat de Barcelona, 8 de novembre de 1711.

Josep Xammar amb 30 soldats per carregar contra els borbònics, tot fent una maniobra de distracció que permetés als soldats catalans de la Diputació abandonar silenciosament la ciutat de Solsona, endinsar-se per les muntanyes i introduir-se al castell de Cardona sense pèrdues humanes.⁷

A Solsona, les tropes borbòniques hi arribaren amb 16 carros carregats de bombes i bales d'artilleria, que anaven destinats a proveir les bateries que dispararien contra les muralles de la vila i fortalesa de Cardona. L'endemà, dia 10 de novembre, el marquès d'Arpajou, amb el seu destacament, s'ajuntava amb l'exèrcit del comte de Muret a tretze quilòmetres de Cardona. Els dies 11 i 12 el comte de Muret va acampar amb 8.000 infants i 1.500 cavalls al pla de Bergús. Integraven aquest gran destacament 20 homes de cadascun dels batallons que hi havia acampats entre els Prats de Rei i Calaf, els regiments francesos de l'artilleria reial i de bombarders, el regiment espanyol de Trujillo, 12 companyies de granaders, dos batallons del marquès d'Arpajou i 1.500 cavalls del general Feliciano Bracamonte destinats a cobrir el setge.⁸

L'ATAAC BORBÒNIC A LA VILA DE CARDONA

El dia 12 de novembre es començaren a sentir trets d'artilleria a les proximitats de Cardona. Els miquelets i els sometents que controlaven els accessos pel cantó de Sant Quintí prengueren uns 200 combatents borbònics, que portaren al castell com a presos. Aleshores s'estava a l'espera de si els borbònics es decidien a assetjar Cardona o es dirigien cap a Berga per posar-hi setge.⁹ El mateix dia, els borbònics començaren a obrir trinxeres contra el campament que la guarnició austriacista tenia al lloc de les dues torres que protegien l'accés a la vila pel cantó de ponent. Allà s'hi havia atrinxerat una part de la guarnició austriacista per protegir la vila de l'atac borbònic.

L'endemà, el dia 13, el duc de Vendôme va fer una visita de reconeixement per les proximitats de la vila i del castell de Cardona, per preparar les seves tropes per atacar i conquerir la població i la fortalesa. L'artilleria austriacista que

7. Francisc de CASTELLVÍ, *Narraciones históricas* (vol. III), edició a cura de Josep M. MUNET I GIFRE i de Josep M. ALSINA I ROCA, Madrid, Fundació Francisco Elías de Tejada, 2000, p. 253.

8. Francisc de CASTELLVÍ, *Narraciones históricas...*, p. 252.

9. Josep RIBA I GABARRÓ, «L'alliberament de Cardona, l'any 1711...», p. 55.

protegia la plaça va disparar contra els borbònics. El mateix dia, l'exèrcit borbònic, instal·lant una bateria de tres peces de 24, va disparar contra les dues torres que protegien la vila pel cantó de ponent, situades a l'extrem dels atrincheraments austriacistes, i va aconseguir ocupar l'indret i foragitar-ne els austriacistes. La nit del dia 14 va fer construir dues bateries davant del Portal de les Torres, a una alçada de deu minuts de distància de la plaça de Cardona, que l'endemà ensorrarien els murs de la vila. Els dies 15 i 16 de novembre hi va haver combats entre les infanteries austriacista i borbònica. La primera, que estava formada per uns dos centenars de soldats que protegien les muralles de la vila, massa confiats en les seves forces, no va parar massa atenció a anar introduint al castell les reserves de blat i de vi que hi havia a la vila. La nit del dia 16 els borbònics desmuntaren les reixes i els portals de la muralla de la vila i el dia 17, a trenc d'alba, va començar l'atac borbònic dins de la vila. Prèviament havia estat rendida la guarnició del campament de les torres. El comandant va capitular juntament amb 7 oficials i 112 soldats italians del regiment del comte de Taaff. El campament no va ser atacat, encara que, un cop a l'abast dels francesos, va ser enderrocat.

El dia 17 el comte de Muret va destinar a l'acció d'atac 1.400 homes, dividits en tres cossos. El que havia d'atacar pel centre estava format per sis companyies de granaders i quatre piquets i estaven comandats pel marquès d'Arpajou, mariscal de camp, i el brigadier Chevalier de Giury; el que havia d'atacar pel cantó dret estava format també per sis companyies de granaders i quatre piquets, comandats pel comte d'Hercel, mariscal de camp, i pel coronel irlandès Comefort; i el destacament que atacaria per l'esquerra estava format per 400 dragons i sis piquets, comandats pels brigadiers comte de Melun i Obrovin.¹⁰ Reunides totes aquestes tropes el dia 17 a l'albada, van escometre cada cos pel seu cantó amb tal força que van aconseguir penetrar dins de la vila amb tres atacs. Els austriacistes defensors, uns 600 homes, després d'alguna resistència, van ser perseguits tan de prop pels borbònics que van entrar amb ells. Malgrat les ordres del comte d'Eck de retirar-se de manera ordenada, ho van fer precipitadament i de manera desordenada sense obeir els oficials, motiu pel qual el comte d'Eck va haver de treure 300 homes del castell per ajudar a la retirada dels soldats austriacistes de la vila cap al castell i carregar contra els borbònics que els perseguien, però aquests van reaccionar ràpidament i van obligar alguns

10. MARQUIS DE QUINCY, *Histoire militaire du Regne de Louis Le Grand, Roy de France*, tom VI, París, 1726, p. 592.

austriacistes a llançar-se per un barranc i a retirar-se per darrere del riu Cardener.¹¹ Això no obstant, molts van poder introduir-se dins del castell, com el governador Manuel Desvalls, que havia quedat ferit en aquesta acció bèl·lica quan es trobava a dins de la vila fent front a l'ofensiva borbònica.

Segons cròniques borbòniques, en aquesta acció bèl·lica els austriacistes haurien tingut més gran pèrdua que els borbònics. El seu exèrcit hauria perdut uns 40 homes per 700 dels austriacistes, entre morts, ferits, presoners i desertors. Segons la crònica de l'austriacista Francesc de Castellví, van ser els borbònics els que més homes van perdre en aquesta acció. N'haurien perdut 184, i entre aquests haurien estat ferits el comte d'Herzel, el comte de Sunderson, el tinent coronel Sautier dels fusellers de Flandes, el tinent coronel Goutier de les Guàrdies Valones, un ajudant major i dos capitans. Per la part austriacista, hi hauria hagut la pèrdua d'uns trenta homes, dos capitans, un tinent i 40 presoners.¹² Les dues cròniques semblen molt tendencioses. És probable que en aquest combat hi hagués entre 300 i 500 baixes i que la majoria fossin de l'exèrcit austriacista.

Els borbònics, en entrar a la vila, no van trobar-hi habitants, ja que aquests havien marxat en veure que l'exèrcit francès s'apropava. Això no obstant, van trobar-hi molts queviures, sobretot vi i gra, que havien deixat els habitants i els soldats austriacistes. Instal·lats a la vila, els borbònics van posar una guàrdia a l'església perquè no hi hagués pillatge.¹³

L'endemà, dia 18 de novembre, el comte d'Arpajou es traslladà al campament de Calaf a donar la notícia al duc de Vendôme de la rendició. El mateix dia als Prats de Rei, al campament austriacista, es feia una salva reial per celebrar la confirmació com a emperador del rei Carles III. Aleshores, el rei Carles III, més conegut per Carles d'Àustria, havia abandonat Barcelona per traslladar-se a Frankfurt, on va ser coronat emperador d'Àustria després de la mort del seu germà Josep I.¹⁴

EL SETGE BORBÒNIC AL CASTELL DE CARDONA

El mateix dia 18 de novembre, l'exèrcit borbònic del comte de Muret va instal·lar tres bateries i les encarà cap al castell. A la plaça de la Fira en posaren

11. MARQUIS DE QUINCY, *Histoire militaire du Regne de Louis Le Grand...*, p. 592.

12. Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones históricas...*, p. 253.

13. Josep RIBA I GABARRÓ, «L'alliberament de Cardona, l'any 1711...», p. 55.

14. Josep RIBA I GABARRÓ, «L'alliberament de Cardona, l'any 1711...», p. 55.

una de 4 canons, al Campet n'hi posaren una de 6 canons i a la Coma del doctor Castellet, una de 4 morters. Des d'aquestes bateries els borbònics bateren el castell durant tot un mes. Malgrat la presència d'aquestes tres bateries, la resistència del castell es preveia llarga per part de l'exèrcit borbònic, ja que la situació de la fortalesa damunt d'un penya-segat convertia la posició en inexpugnable per la força de les armes i es pensava que només es podria reduir la guarnició per la fam.¹⁵ El destacat militar borbònic Vicente Bacallar, marquès de San Felipe, en les seves cròniques de la Guerra de Successió, escrivia aquestes paraules sobre el setge del castell de Cardona: «pero nada ganaron con la ciudad, porque lo difícil era el castillo [...] contra quien no eran fáciles las baterías por lo empinado del sitio».¹⁶ També el cronista austriacista Francesc de Castellví ens explica les dificultats que tenien els borbònics per assetjar el castell: «era elevado el sitio y causaba poco efecto el fuego del cañón porque, construidas las fortificaciones sobre una peña muy escarpada, aun derribado un bastión y el muro era muy difícil ocupar la brecha».¹⁷ Els borbònics havien calculat malament, havien previst una victòria ràpida, però no havien tingut prou en compte l'adversitat que els suposava aquell terreny per a la seva artilleria. L'edició de la *Gazeta de Madrid*, premsa borbònica, del 24 de novembre de 1711 és una mostra de les errònies expectatives que tenien els borbònics en el desenllaç del setge de la fortalesa de Cardona. El text diu el següent: «En Cataluña nuestro Exército no descansa, respecto à que sin embargo del rigor del tiempo emprende el sitio de Cardona, cuya Plaza se supone embestida el dia 14, con firmes esperanças de breve rendicion, sin embargo de aver empleado los enemigos gran parte de sus mejores tropas para defenderla».¹⁸

La presa de la vila de Cardona i el setge borbònic al castell van causar gran malestar a l'exèrcit austriacista i al país en general. El mariscal Starhemberg, comandant en cap de l'exèrcit austriacista, es podia veure abocat a una precipitada rendició si els borbònics es feien amb el control de la fortalesa de Cardona. No podia mobilitzar gaire tropes de les que tenia al campament dels Prats de Rei,

15. MARQUIS DE QUINCY, *Histoire militaire du Regne de Louis Le Grand...*, p. 593.

16. VICENTE BACALLAR Y SANNA, *Comentarios de la guerra de España e historia de su rey Felipe V El Animoso desde el principio de su regnado hasta la paz general del año 1725*, vol. II, Gènova, Mateo Garviza, 1725, p. 96.

17. FRANCESC DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas...*, p. 253.

18. Notícia del setmanari la *Gaceta de Madrid*, publicada el dia 24 de novembre de 1711.

perquè llavors es trobaria en una posició molt inferior a la del duc de Vendôme i podria facilitar l'accés de l'exèrcit borbònic cap a l'interior. El mariscal va preferir tenir un ull posat a Cardona, confiant plenament en les possibilitats de la seva inexpugnable fortalesa, tot preparant arriscadament un relleu de tropes al castell.¹⁹

Una carta dels consellers de la ciutat de Vic als diputats de l'Excel·lentíssim Consistori de la Diputació de Catalunya del dia 22 de novembre de 1711 ens demostra la importància que tenia la defensa de Cardona per a la Catalunya austriacista d'aquells moments. Els consellers de Vic, assabentats «com lo enemich dias ha reposat siti al Castell de Cardona, y que ab vigorosa expugnacio, y continua bataria procura fatigar la guarnicio per a precisarla al rendiment de la fortalesa», mostraven la seva preocupació perquè

com regularment se experimente que una plassa combatuda per inexpugnable que sie, continuant la obstinacio dels cercadors venen a superarla, [...] y si tal succehis desta (lo que la divina clemencia no permeta) seria facil al enemich en continuacio de sa fortuna, passar al de Berga (qual es sens comparacio) de molt menor resistencia, y en consecuencia dominar tota la montanya y esta Ciutat y Plana exposada a la desgracia [...].

I si bé la Plana de Vic quedés encara lliure de les tropes borbòniques, com que no tindria ni capacitat ni llocs per aquarterar les tropes austriacistes, no es podrien baixar a Barcelona «las continuas provisiones que axi de bestiers, volaterias, y otras cosas necessarias se transportan a ella per provisio del crescut numero de Ciudadans y habitans». Els consellers es posaven als peus de la reina Elisabet Cristina de Braunschweig-Wolfenbüttel, tot demanant-li «que per sa gran benignitat y clemencia vulle distribuir los ordes necessaris per al socorro de dit castell, no permetent se perda tant districte e important terreno, ab tant copios numero de vassalls que en ella existeixan». Per poder mitjançar davant la reina, imploraven al consistori de diputats i oïdors i al braç militar per «conseguir de la Real benignitat lo socorro per la plassa que tant se necessita».²⁰ El consistori de la Diputació va

19. Alfred ARNETH, *Das leben der kaiserlichen feldmarschalls Grafen Guido Starhemberg...*, p. 688.

20. AHCBC, Fons del Consell de Cent, Llibre 1B.x-25 (doc. 68). Carta dels consellers de la ciutat de Vic als diputats de l'Excel·lentíssim Consistori de la Diputació de Catalunya, 22 de novembre de 1711.

prendre en molta consideració aquesta petició que els arribava dels consellers de la ciutat de Vic i s'encarregà de fer-la arribar a la reina. De la mateixa manera, va començar a buscar tropes i reforços per a una acció de socors.

El dia 22 de novembre, el mariscal Starhemberg, des del campament dels Prats de Rei, va destinar al comte de Gehlen, coronel del seu mateix regiment, juntament amb el sergent major Kupp, perquè formessin 150 granaders destacats de totes les accions i introduïssin un comboi de socors al castell de Cardona. Els 150 granaders havien de rellevar les tropes més inservibles del castell. Se n'emportaren 50 barrils de pólvora, 12.000 pedres i 60 quintars de bales de fusell, que aconseguiren descarregar dins del castell de Cardona. Un cop a dins de la fortalesa, el coronel Gehlen s'havia d'informar de la manera més exacta possible de l'estat de la situació, dels magatzems de municions i provisions que hi havia, de la magnitud de les obres del castell i de les infraccions comeses per la força de l'enemic, però sobretot del nombre i la posició dels resistents, per tal de poder transmetre a Starhemberg aquesta informació i poder demanar tropes i provisions addicionals per allargar l'esperança.²¹ L'operació de socors del comte de Gehlen va ser un èxit. El dia 23 a la nit, arrambats els granaders a la pujada del castell, després d'ordenar el comte d'Eck una embestida cap als assetjadors, aconseguiren introduir-se a dins del castell amb l'única baixa d'un sol ferit. Arribat a la fortalesa, el coronel va poder comprovar la manca de recursos i la debilitat de les tropes, així com la rendició d'alguns malalts i ferits per manca de menjar i la impossibilitat d'aconseguir-ne. El comte de Gehlen va preparar una descripció detallada tant de l'estat de la fortalesa com de l'ofensiva i de la força dels enemics. Va escriure un informe adreçat al mariscal Starhemberg informant-lo que els comandaments de la guarnició estaven totalment units i que el comte d'Eck tenia el control de tota la tropa i estava totalment decidit a resistir amb l'ajuda de Déu pel bé del rei Carles. El dia 24 a la nit, el coronel comte de Gehlen va sortir del castell amb 30 oficials espanyols agregats i alguns pocs soldats malalts, que es dirigiren cap al campament dels Prats de Rei. Les notícies que el coronel Gehlen va fer arribar a Starhemberg van ser el motiu que el va fer decidir el dia 29 de novembre a mantenir-se amb el seu exèrcit al campament dels Prats de Rei.²²

21. Alfred ARNETH, *Das leben der kaiserlichen feldmarschalls Grafen Guido Starhemberg...*, p. 688.

22. Alfred ARNETH, *Das leben der kaiserlichen feldmarschalls Grafen Guido Starhemberg...*, p. 689.

L'arriscada expedició del coronel Gehlen va tenir un protagonista del territori, Jaume Solà, un jove mestre de cases del terme de Riner, que va guiar els oficials tant en l'entrada com en la sortida del castell sense que aquests fossin vistos ni aturats per les tropes assetjadores. El 13 d'abril de 1712, quatre mesos després del setge de Cardona, Jaume Solà, per ordre de la reina, era compensat amb una paga de quatre rals diaris que s'havien de treure del producte de les salines de Cardona, pels grans serveis que havia prestat a l'exèrcit austriacista durant el setge. Una carta de la reina ordenava a Josep de Rúbies, tresorer i administrador de la renda de les salines, la concessió d'aquesta paga a Jaume Solà

por quanto teniendo presentes los meritos y servicios durante el asedio del castillo de Cardona al qual se introduxo en los mayores aprietos guiando á los oficiales que la tan acertada conducta del Mariscal conde Guido Stheremberg imbio para reconocer el castillo entrando y saliendo con cartas y respuestas todas las vezes que se ofrecio sin reparar en los riesgos á que conocidamente se exponia he venido en hazerle merced de quatro reales al día sobre los productos de las salinas de Cardona.²³

El dia 25 de novembre, els assetjats van fer una sortida cap a l'exterior sense aconseguir els objectius proposats. L'endemà, el mariscal Starhemberg va saber, per cartes preses a l'enemic, que els borbònics consideraven difícil la presa del castell i que no seria factible a no ser que hi hagués mancaça de provisions a l'interior.

Mentrestant, els borbònics anaven endurint les condicions del seu setge i cada cop disposaven de més reforços. El testimoni de la *Gazeta de Madrid* ens diu que el 20 de novembre

empezò à jugar una bateria de quatro Piezas contra el Castillo de Cardona, que se planto en un Convento, que le predomina dentro de la Ciudad; y al siguiente le puso otra de ocho Piezas, por la parte de afuera, hiriendo ambas el buen efecto que se debía esperar; pues tenian derribado un pedazo muy grande de la Muralla de él, aunque no lo bastante para asitiarle. En 25 quedava perficionada

23. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Notarials Cardona, 86. Manual de Josep de Rúbies, tresorer del ducat de Cardona, dels anys 1712-1713.

otra bateria de Morteros, para echar bombas, y se han reforçado las Tropas del sitio con quatro Batallones, para impedir cualquier socorro que los Enemigos pretendiesen introducir.²⁴

El dia 28 el comte de Starhemberg rebia notícies del comte d'Eck, que l'informava que l'enemic havia reforçat l'exèrcit assetjador de Cardona amb quatre batallons i tres regiments de cavalleria, els quals havien format una línia de circumval·lació al castell que dificultava als assetjats d'enviar i rebre notícies. Mentrestant, els sometents catalans, que es movien per les proximitats de Pinós, capturaven soldats i bagatges que s'enviaven com a reforços del setge. Les accions de l'exèrcit de la resistència s'anaven apropant a Cardona, que cada vegada es trobava amb més dificultats per la presència de més tropes i pel bombardeig de més bombes. A l'interior del castell les provisions s'anaven reduint.

El dia 29 de novembre el general Rafel Nebot, que aleshores comandava els voluntaris i els sometents, buscant la proximitat a Cardona per preparar una ofensiva contra els assetjadors, emboscat amb 30 miquelets i 200 sometents prop del Molí de Can Servera del terme de Serrateix, va atacar un gran comboi de bagatges borbònic, que venia escortat d'infanteria i cavalleria a les ordres del coronel don Balthasar Abarca. L'indret, ben emboscat, que va ser escollit molt a propòsit per a l'acció, va permetre un atac vigorós i ràpid que va causar la derrota dels borbònics, entre els quals hi va haver molts morts, a part de sofrir la captura del coronel, un capità, un alferes, dos sergents, 74 soldats, 70 cavalls i 300 bagatges.²⁵

Veient els assetjadors el poc efecte que tenien les seves bateries i la manca de municions que començaven a tenir, van excavar una mina sota el baluard de Sant Jaume per poder accedir a l'interior de la fortalesa. El dia 30 de novembre prosseguiren fent volar la recambra de la mina per fer caure els dos baluards que hi havia davant de la porta del castell. La mina, però, no va fer l'efecte que s'esperaven els assetjadors, no va fer saltar més que el parament exterior dels baluards. Cinc companyies de granaders i un cos que els sostenia penetraren als baluards per la bretxa que s'havia obert. L'atac es va produir abans de sortir el sol. Els borbònics aconseguiren de penetrar dins de la bretxa, però ja començat el dia van ser atacats per la guarnició austriacista i expulsats de la seva posició, ja

24. Notícia del setmanari la *Gaceta de Madrid*, publicada el dia 8 de desembre de 1711.

25. Josep RIBA I GABARRÓ, «L'alliberament de Cardona, l'any 1711...», p. 56.

que els era molt difícil als borbònics mantenir-se en la posició guanyada perquè el terreny escarpat els impossibilitava poder-se cobrir. Els borbònics es retiraren precipitadament i se'n tornaren a la trinxera. El comte de Muret ordenà encara un nou atac utilitzant escales per accedir als baluards, però van ser rebutjats per la guarnició del castell, que va defensar la seva posició amb molt valor, llançant una gran quantitat de pedres i de granades dins de la bretxa, que va obligar els borbònics a abandonar i retirar-se precipitadament.²⁶ La *Gazeta de Madrid* del 15 de desembre narra aquests fets amb les següents paraules:

[...] al amanecer del 30 mandó el Teniente General Conde de Muret, que los Granaderos asaltasen al rebelin, como lo ejecutaron con el mayor valor, no obstante lo aspero del terreno; pero aviendole apoderado él, y hecho prisioneros algunos de los defensores, fue tan horroroso el fuego de los Enemigos por las quatro partes que le dominan, que no teniendo tiempo, ni comodidad para fortificarse en él, les fue preciso retirarse, en cuya funcion se avrán perdido hasta sesenta hombres, entre muertos, y heridos.²⁷

Segons el cronista Castellví, els assetjadors borbònics van perdre en aquesta acció 480 homes, dos tinent coronels, 7 capitans, 12 oficials subalterns, un coronel ferit i nou oficials. Per l'altra part, els assetjats haurien perdut 42 homes, dos capitans i 60 oficials subalterns.²⁸ Fracassada l'ofensiva, els borbònics començaren a considerar que només es podria prendre el castell després d'un atac general i per rendició de la seva guarnició. Aleshores es trobaven amb poca pólvora i poques bales, esperant un comboi que els en portés. Al mateix temps, les provisions els eren difícils d'arribar, ja que sovint els bagatges destinats al setge de Cardona eren interromputs pels soldats austriacistes, que tenien uns tres mil combatents acampats a Súria, buscant camí cap a Cardona per alliberar la fortalesa del seu setge.

De resultes de l'explosió de la mina, el dia 30 de novembre es va perdre molta aigua de la cisterna del castell, cosa que va afectar profundament la resistència al setge els dies posteriors. També la gran quantitat de bombes llan-

26. Service Historique de l'Armée de Terre (SHAT). Archives du Génie, Dépôt des fortifications. Informe manuscrit sobre l'atac borbònic a la vila i castell de Cardona, escrit per l'enginyer francès Biancolelly el dia 1 de desembre de 1711.

27. Notícia del setmanari la *Gaceta de Madrid*, publicada el dia 15 de desembre de 1711.

28. Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones históricas...*, p. 253-254.

çades per les bateries borbòniques havien fet molts estralls en el conjunt de les edificacions del castell, cosa que complicava la continuïtat de la guarnició que el defensava. Això no obstant, la defensa dels assetjats fou molt coratjosa, el mateix comte d'Eck assistia de manera infatigable a tots els llocs més exposats per defensar el castell. Els assetjats requerien també provisions i munició, no es podia continuar gaire temps en aquestes condicions.²⁹

El comte d'Eck va trobar la manera d'avisar el mariscal Starhemberg que, en aquelles condicions, no podria mantenir la defensa del castell tot el mes de desembre. Starhemberg, que es trobava als Prats de Rei amb inferioritat de forces respecte als borbònics, no podia utilitzar tot l'exèrcit per dur a terme una acció d'alliberament de Cardona, i intentar-ho només amb una part de l'exèrcit el podia deixar en una situació massa dèbil.³⁰ La notícia va arribar a la reina Elisabet Cristina, que va convocar un consell reial. Els representants de les institucions catalanes van advertir a la reina del perill que suposaria per al país i per a la causa austriacista l'ocupació de Cardona per l'exèrcit borbònic, ja que aleshores aquest aniria prenent el domini de tot el país fins a les portes de Barcelona. El secretari del Despatx Universal, Ramon de Vilana-Perles, intercedí també davant de la reina sobre la necessitat d'auxiliar Cardona. Les institucions oferiren contribuir amb queviures i alçar un sometent general, obligant a alçar-se en armes tots els naturals de Catalunya de més de 14 anys. Després d'un segon consell i d'haver escoltat les dificultats i la diversitat de posicions al respecte, la reina resolgué donar ordres per ajuntar totes les tropes, els voluntaris, els fusellers i els sometents per socórrer la plaça de Cardona. Ella mateixa va escriure al mariscal Starhemberg que s'havia pres la resolució de socórrer Cardona i que havia ordenat reforçar amb noves tropes el campament dels Prats de Rei.³¹

Mentrestant, el comte de Muret augmentava la pressió del setge. El dia 1 de desembre els borbònics instal·laven una bateria de tres canons als Escorials encarada cap al bonet,³² l'obra més exterior de les fortificacions del castell, que començà a disparar l'endemà. Al mateix temps arribaven presos i desertors borbònics al campament dels Prats de Rei i informaven de la manca de farina

29. Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones históricas...*, p. 253.

30. Alfred ARNETH, *Das leben der kaiserlichen feldmarschalls Grafen Guido Starhemberg...*, p. 690.

31. Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones históricas...*, p. 254.

32. Fortificació més avançada del baluard.

en el seu exèrcit. Paral·lelament, des de Calaf els borbònics preparaven un destacament de quatre granaders per companyia per escortar un gran comboi de queviures per enviar als assetjadors de Cardona i un altre destacament de tres homes per companyia de les Guàrdies Valones per rellevar les cinc companyies de granaders que participaren en l'atac del dia 30.³³

El dia 4 de desembre, el mariscal Starhemberg envià des del campament dels Prats de Rei un destacament a les ordres del tinent general baró de Battée i del coronel del Regiment d'Osnabrück, format per 1.200 infants i 200 cavalls, perquè s'ajuntessin a Súria amb 300 dragons, 500 miquelets i alguns voluntaris per tal de formar un cos d'exèrcit que es dirigís a les proximitats de Cardona i ataqués el primer quarter borbònic que trobés.³⁴ El mateix dia arribava al campament borbònic un comboi de 120 projectils i 120 barrils de pólvora, un dels darrers combois de munició que arribarien de l'exèrcit borbònic. L'endemà mateix, els borbònics reforçaven el seu setge al castell de Cardona enviant 10 homes per cadascun dels batallons que tenien al seu campament de Calaf, tement-se un atac imminent de l'exèrcit austriacista. El dia 6 de desembre hi hagueren grans descàrregues de fuselleria entre els dos exèrcits. Els borbònics intentaren penetrar per les bretxes que havien obert i foren rebutjats vigorosament per la guarnició que defensava el castell. L'endemà, el duc de Vendôme envià un destacament cap a Cardona amb tots els granaders francesos i una porció del cos espanyol de granaders. Aleshores, es trobaven assetjant Cardona més de 10.000 efectius borbònics. Per la crònica de la *Gazeta de Madrid* del dia 22 de desembre, se sap que els borbònics el dia 1 de desembre es posaren a treballar en una nova mina per tal de fer volar dos baluards i que el dia 8 aquesta mina es trobava «adelantada hasta 24 pasos de profundidad dentro de los mismos bastiones, sin que por este motivo aya cessado el fuego». A més, aleshores la guarnició assetjada vivia amb força dificultats i molt afectada per les pedres i les bombes que anaven caient. També informava del destacament que havien fet els austriacistes amb la intenció d'introduir socors i queviures al castell, cosa que encara no havien intentat «por tener nuestras tropas ocupados todos los pasos».³⁵ El dia 9 de desembre, els borbònics posaren un cos de guàrdia a la Coromina i altres indrets de l'entorn per tal de protegir el setge d'un possible atac austriacista. Els borbò-

33. Josep RIBA I GABARRÓ, «L'alliberament de Cardona, l'any 1711...», p. 56.

34. Josep RIBA I GABARRÓ, «L'alliberament de Cardona, l'any 1711...», p. 58.

35. Notícia del setmanari la *Gaceta de Madrid*, publicada el dia 22 de desembre de 1711.

rics rebien també el mateix dia un comboi de pa i esperaven un gran comboi de queviures, farina, pa i altres provisions per abastir la tropa assetjadora, que venia custodiada pel brigadier José Vallejo, amb el seu regiment de dragons i un cos d'infanteria.³⁶ L'endemà, el dia 10, els borbònics es proposaven fer volar la tercera mina i llançar un atac general. El duc de Vendôme preparava tota la provisió de municions per portar a terme aquesta ofensiva, ja que aleshores feia quatre dies que els canons borbònics s'havien quedat sense pólvora i no disparaven. Els assetjadors esperaven tres regiments d'infanteria d'Extremadura per rellevar les Guàrdies Valones, que es trobaven en una situació de molta fatiga. Havia arribat també a les proximitats de Cardona el regiment borbònic català de Grimau, que fins feia pocs mesos havia estat comandat pel coronel Francesc Picalqués, mort en combat. Mentrestant, el destacament austriacista del baró de Battée es trobava ja instal·lat a prop del pont de Malagarriga.³⁷

El dia 11 els borbònics van fer explotar la tercera mina, la qual cosa va permetre avançar uns quants metres i va facilitar l'accés dels granaders al camí cobert del castell, encara que el terreny era massa dret per preparar un assalt i, sense poder-se cobrir, es van veure obligats a abandonar la posició que havien guanyat, a causa de les freqüents sortides dels assetjats i el foc continu dels canons del castell. Sembla que aquests van tirar a la mina i al camí cobert més de 400 granades i una gran quantitat de pedres.³⁸ El mateix dia, un cos de sometents i miquelets, amb el suport d'algunes tropes regulars austriacistes, van atacar la guarnició borbònica del pont de la Coromina, formada pel regiment de la Corona, francès, i pel regiment Trujillo, espanyol. L'atac austriacista no va reeixir i s'intentà de nou el dia 15, sense que prosperés tampoc.³⁹ La crònica de la *Gazeta de Madrid* publicada el 29 de desembre de 1711 ens ho explica de la següent manera:

[...] al amanecer del dia onze intentaron los Enemigos introducir socorro en el Castillo de Cardona, forçando el cuartel que está en la Puente de las Corminas; y aunque repitieron hasta tercer abance, fueron rechazados en todos

36. Josep RIBA I GABARRÓ, «L'alliberament de Cardona, l'any 1711...», p. 57.

37. Josep RIBA I GABARRÓ, «L'alliberament de Cardona, l'any 1711...», p. 58.

38. Service Historique de l'Armée de Terre (SHAT). Archives du Génie, Dépôt des fortifications. Informe manuscrit sobre l'atac borbònic a la vila i castell de Cardona, escrit per l'enginyer francès Biancolelly el dia 1 de desembre de 1711.

39. MARQUIS DE QUINCY, *Histoire militaire du Regne de Louis Le Grand...*, p. 593.

con indecible valor de nuestros Granaderos. Al tiempo que el Teniente General Conde de Muret se movió con mil hombres, para ganar las alturas, y cortarles la retirada; advirtieron este movimiento, y la ejecutaron con precipitacion, y pérdida de 80 hombres, incluso siete Oficiales. En 15 solicitaron tambien la entrada del socorro, con el favor de una espesa niebla, y con el mismo resòn fueron repelidos, sin saberse todavía la gente que puedan aver perdido en esta segunda función.⁴⁰

La guarnició defensora del castell es trobava en un estat de molta feblesa per la manca d'aigua i de queviures, cosa que els assetjadors aprofitaven per intentar un assalt general. Els defensors van fer una sortida el dia 13 al camí cobert, atacant la línia de trinxera dels assetjadors. Aquests ja començaven a estar força mancats de bales i de pólvora. Els canons borbònics havien estat batent el camí cobert, però els orificis dels canons eren tan grans que rarament encertaven els llocs on anaven dirigides les bombes; però després de dotze dies de disparar cap a les fortificacions els defensors havien netejat totes les bretxes, de tal manera que els assetjadors no hi podien accedir. Veient el poc impacte de l'artilleria, els enginyers borbònics consideraven que l'única possibilitat d'ocupar el castell era a través de la construcció d'una mina, cosa massa complicada a causa de la inclinació del terreny i per la dificultat de resistir tots els atacs procedents dels baluards.⁴¹ Davant de les dificultats per prendre el castell, i com que bona part de la tropa assetjadora estava mancada de pa i de queviures, l'enginyer francès Joblot, que dirigia les obres de construcció de les mines per accedir al castell, només veia possible rendir la fortalesa per la necessitat de capitular de la seva guarnició. Era qüestió de paciència, ja que, segons alguns desertors austriacistes, el castell estava acabant les reserves d'aigua de les darreres cisternes i hi havia poca llenya per escalfar la tropa, encara que no els mancaven pas municions de guerra ni pa, sinó que la principal dificultat es trobava en la manca d'aigua, que feia que cada soldat, des de principis de desembre, disposés tan sols de mig litre per dia.⁴² Amb aquestes complicades condicions, les tropes d'alliberament buscaven un accés per introduir

40. Notícia del setmanari la *Gaceta de Madrid*, publicada el dia 29 de desembre de 1711.

41. Service Historique de l'Armée de Terre (SHAT). Archives du Génie, Dépôt des fortifications. Informe manuscrit...

42. Service Historique de l'Armée de Terre (SHAT). Archives du Génie, Dépôt des fortifications. Informe manuscrit...

els socors a la fortalesa. Els atacs dels austriacistes al quarter de la Coromina obligaven el comte de Muret a moure part de les tropes que assetjaven el castell i enviar-les als punts de combat.

L'EXÈRCIT D'ALLIBERAMENT

El dia 16 de desembre el coronel Antoni Desvalls i de Vergós, marquès del Poal, comandant general dels sometents i germà del governador del castell de Cardona, es trobava ja amb 1.500 sometents de la Catalunya central prop del pont de Malagarriga, on també havia arribat el general Rafel Nebot amb tres regiments de fusellers, 120 voluntaris catalans, 100 voluntaris d'Aragó dirigits pel capità Casanova i 500 paisans que portaven queviures.⁴³ Ambdós duien ordres de la reina i del mariscal Starhemberg d'unir-se als exèrcits alemanys, austríacs, anglesos i holandesos que havien estat enviats des dels Prats de Rei per a l'operació de socors.

El dia 18 de desembre, Starhemberg va enviar el coronel britànic Edward Stanhope amb 500 granaders a reforçar el destacament del baró de Battée, que es trobava acampat prop del pont de Malagarriga. Aquests, units a altres reforços que arribaren l'endemà sota les ordres dels generals Monthese, holandès, i Hamilton, britànic, formaven una tropa d'uns 4.300 combatents, als quals calia incloure encara els fusellers, els voluntaris i els sometents, que sumaven uns 3.000 homes més.⁴⁴ En el mateix destacament sortit del campament dels Prats de Rei hi anaven també el general Peroni, mestre del Quarter General, i el comte de Traun, que arribat al pont de Malagarriga havia de donar ordres al tinent general baró de Battée perquè introduís els socors al castell. Mentrestant, des del campament borbònic de Calaf, el duc de Vendôme destacava set homes per batalló en destinació a Cardona.⁴⁵

Rebudes les ordres del comte de Traun, ajudant de camp d'Starhemberg, el 19 de desembre i durant una part del dia 20, des del campament austriacista es va preparar l'operació de socors al castell. A les 5 de la tarda del dia 20 el destacament del baró de Battée va travessar el pont de Malagarriga i es va apropar a mitja hora de la vila de Cardona, des d'on s'organitzarien els atacs. Integraven el destacament els 4.300 soldats ja referits, que eren de diferents nacionalitats, però amb gran presència d'austríacs, alemanys, britànics i catalans. Destacaven

43. Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones históricas...*, p. 651.

44. Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones históricas...*, p. 651.

45. Josep RIBA I GABARRÓ, «L'alliberament de Cardona, l'any 1711...», p. 59.

com a oficials principals el tinent general baró de Battée, el comte de Traun, els generals Monthese, Hamilton i Lecheraine; els coronels Gehlen, baró de Spe, Edward Stanhope, Schönberg, Rohr i Beaufort; i, per la part catalana, el general Rafel Nebot i Antoni Desvalls i de Vergós, comandant de les milícies, assistit pels coronels de fuselleria Joan Vilar i Ferrer, Segimon Torres i Manuel Moliner i Rau.⁴⁶ L'ordre de batalla de l'exèrcit alliberador era el següent: en primer lloc venia la cavalleria, formada per húsars hongaresos i els voluntaris del capità Casanova, que estava comandada pel coronel palatí baró de Spe, acompanyat pel general Hamilton, i que havia d'ocupar la plana de la Plantada per impedir que la cavalleria borbònica passés el pont de Sant Joan. El seguien el comte de Gehlen, coronel i comandant del regiment de Starhemberg, amb 200 granaders, que reforçava el coronel Stanhope, que seguia amb dues companyies de granaders d'Osnabrück i de Gefchvind, i amb 200 granaders més d'altres regiments i 150 infants. Darrere del coronel Stanhope seguien 400 fusellers, comandats pel tinent coronel del regiment de Gefchvind, que havien d'introduir el socors al castell. Després hi anaven totes les provisions destinades al castell i, en darrer lloc, la resta del destacament aliat, integrat per 400 infants i un batalló de Gefchvind, comandats pel coronel Schönberg; 400 infants i un batalló d'Osnabrück, comandats pel coronel Rohr, i 500 dragons desmuntats a les ordres del coronel Beaufort, comandant del Regiment de Vauban.

L'ATAC AUSTRIACISTA

L'endemà, dia 21 de desembre, va ser donat el senyal d'atac a les 5 del matí. El general Rafel Nebot, amb un bon nombre de fusellers, sometents i voluntaris, marxà cap al reducte defensiu que es trobava a sobre de la Coromina, rebent la incorporació del tinent coronel del regiment de Schönberg amb 300 infants i 150 mosqueters per atacar el reducte.⁴⁷

Els coronels Gehlen i Stanhope van marxar pel cantó de Pinell i, sense ser descoberts per l'enemic, van ocupar les alçades que dominaven el campament

46. Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones históricas...*, p. 313.

47. *Relación del feliz suceso, que han conseguido las Armas del Rey nuestro Señor (que Dios guarde) y de sus Altos Aliados, en el Socorro del Castillo de Cardona*. Document commemoratiu de la victòria austriacista del setge de Cardona, imprès a Barcelona per Rafael Figueró, impressor del Rei, l'any 1711.

borbònic de la Coromina. Aleshores, en aquest lloc la boira era molt espessa. El coronel Stanhope va atacar amb tant vigor la guarnició borbònica situada a la Querosa que va desallotjar els enemics, que eren dels regiments de la Corona i de Trujillo. Al mateix temps, el comte de Gehlen va atacar els borbònics per la part de la Coromina. Aquests van recuperar encara dues vegades les alçades de la Querosa. En el combat de la Querosa va ser ferit i capturat el brigadier francès comte de Melun, que va morir poques hores després a causa de les ferides. El tinent coronel del regiment Schönberg va atacar frontalment el campament borbònic dels Escorials, que consistia en quatre batallons, dos d'espanyols i dos de francesos, i es va incorporar a les tropes de Stanhope i de Gehlen. El general Nebot, amb els seus fusellers i voluntaris, juntament amb 150 infants que el sostenien, es feia amb el control del reducte de la Coromina.⁴⁸

Des del castell, el comte d'Eck feia una sortida amb una part de la guarnició, s'apoderava de la vila i avançava cap al riu. Paral·lelament, el comte de Muret destacava tots els seus homes del campament de les torres i els enviava a socórrer els batallons que lluitaven al pont de la Coromina. Enviava quatre batallons i dotze companyies de granaders a lluitar al turó de la Querosa, on es va produir una gran batalla que s'estengué des de la Font de la Querosa fins als Escorials. Els borbònics que pujaren a sobre de la muntanya de la Querosa van ser rebutjats del lloc lluitant a punta de baioneta. Moriren aproximadament en aquesta batalla uns 400 soldats.⁴⁹ En aquest combat va ser ferit mortalment el coronel Edward Stanhope, germà del general James Stanhope, que posteriorment seria ministre d'Afers Exteriors i del Tresor del Regne Unit. El diari britànic *The London Gazette*, en la seva edició del dia 14 de febrer de 1712, dedicava una pàgina sencera a explicar el desenvolupament de la batalla del setge de Cardona. La crònica destacava la valentia amb què van lluitar el coronel britànic i els seus granaders. Diu el següent:

[...] the Enemy immediately formed twelve Companies of Granadiers, and four Battalions in the Plain of the Escurial, and attacked our Granadiers in the Hill with so much resolution, that they put them into great disorder; but the Colonel Stanhope, with the few that stood firm, defended the top of the

48. Alfred ARNETH, *Das leben der kaiserlichen feldmarschalls Grafen Guido Starhemberg...*, p. 691.

49. *Relación del feliz sucesso...* Document commemoratiu de la victòria austriacista del setge de Cardona, imprès a Barcelona per Rafael Figueró, impressor del Rei, l'any 1711.

Hill with the almost bravery, till the officers be had sent to rally the men, had bought them up again; and then he attacked the enemy with poin of bayonet, that he drove them precipitately down the Hill, killing four hundred of them and twenty two officers; but in this engagement he received a mortal wound, of which he dyed on the Twenty-third: His remarkable bravery in the defence of this post, was esteemed as a principal occasion of the happy issue of this important affair.⁵⁰

És a dir, el coronel Stanhope va ser un dels oficials que va lluitar amb més valor i que, en condicions molt adverses, va facilitar el manteniment de la posició del turó de la Querosa lluitant ell i els seus homes a punta de baioneta. Va morir a l'hospital de Sant Andreu de Manresa el dia 23 i va ser enterrat al cementiri de l'hospital.⁵¹

Paral·lelament al combat de la Querosa i els Escorials, la guarnició del castell, pensant que l'exèrcit de socors ja tenia el camí obert, va fer una sortida per facilitar l'accés dels reforços, però a causa de la densitat de la boira que hi havia va rebre un fort atac dels assetjadors. En aquest atac van morir el coronel del regiment de la Diputació de Catalunya, Pere Montaner Ramon i de Sacosta, i 28 soldats més.⁵² El dia 22, en presència del sergent major del regiment, Nicolau Aixandri, i dels capitans Francesc Torrents, Joan Tanyà i Eudald Mas i Duran, va ser enterrat a dins de la col·legiata de Sant Vicenç de Cardona, en

la Iglesia vella y a la ma izquierda qui puja al campenar de dita Iglesia, lo cadaver del Iltre. Sr. Don Pedro Montaner Ramon y de Sacosta Coronel de dit Regiment de la Diputació, qui morí de un tir de fusell dels enemichs lo die de ahir en una sortida que comendava per donar calor al socorro que se volia introduhir en esta Plaza, posat dins una caixa de fusta de pi, lo qual cadaver estant inmortalat y oberta la mortalla en la cara de dit cadaver [...].⁵³

50. Notícia del diari *The London Gazette*, publicada a Londres el dia 14 de febrer de 1712.

51. Charles MORTON; Joan SERRANO; Francisca JUANEDA, «El coronel Stanhope a Cardona (Desembre de 1711)», *XXXIX Assemblée Intercomarcal d'Estudiosos 1994*, vol. II. Cardona, 1997, p. 147.

52. Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones históricas...*, p. 255.

53. ACA, Notarials, Cardona, manual 666. Relació de l'enterrament del coronel del regiment de la Diputació de Catalunya, Pere Montaner, realitzat el dia 22 de desembre de 1711.

El dia 24 es va fer l'inventari dels seus béns.⁵⁴ El va substituir al capdavant del regiment de la Diputació el tinent coronel Francesc Sans i de Miquel, que aleshores va passar a ser-ne el coronel.

EL TRENCAMENT DEL SETGE

El general Nebot i el tinent coronel Schönberg, deixant situats de manera avantatjosa els voluntaris, els fusellers i els sometents, van travessar pel mig de quatre batallons borbònics instal·lats al campament dels Escorialis i es van unir amb Gehlen a les alçades de la Querosa, que després d'un llarg combat i amb l'arribada del tinent general Battée, s'unien els borbònics amb tot l'exèrcit per intentar recuperar el lloc. El contingent del baró de Battée va lluitar amb gran coratge i va fer retirar els borbònics al mateix campament d'on havien sortit. Aquesta acció va ser participada també per les tropes dels generals Lecheraine i Monthese. Simultàniament, el coronel Rohr, amb 400 infants, avançava per una altra banda, ocupant les alçades de la muntanya que es trobava a l'altre cantó del riu, on els borbònics tenien 400 infants i 200 granaders, amb quatre canons. També van atacar el general Nebot amb 500 fusellers per un altre costat i, encara per un altre, el coronel Beaufort amb 300 dragons desmuntats. Els austríacistes disputaren als borbònics el pas del pont. El coronel Rohr va ocupar aquelles alçades amb tanta facilitat que va permetre introduir fàcilment el socors dins del castell, sense trobar més resistència que la de tres companyies de granaders, instal·lades a l'ermita de la Trinitat, que disparaven des de les finestres contra els aliats. L'atac simultani per tantes bandes fet per l'exèrcit austríacista va fer que els borbònics, molt acabats, desallotgessin la seva posició, deixant pas lliure a l'exèrcit de socors. El coronel Sanmartín i molts altres oficials i soldats borbònics van ser fets presoners. El combat s'havia allargat des de les 7 del matí fins a les 12 del migdia del dia 22, i a partir de migdia va quedar lliure la comunicació amb el castell i l'exèrcit de socors va poder fer entrar tots els queviures i els 400 infants, els 500 fusellers i els paisans, conduïts pel marquès del Poal, portant cadascun dels soldats els queviures a l'esquena.

Entrats els socors al castell i guanyada la posició als borbònics, el comte de Muret va fer consell de guerra amb els seus oficials i va decidir d'aixecar el seu

54. Biblioteca de Catalunya (BC), Fons del Marquès de Saudín, Saud. Fol. 101. Inventari dels béns de Pere Montaner Ramon i Sacosta, coronel del regiment de la Diputació, realitzat el 24 de desembre de 1711.

campament i retirar les seves tropes per tornar al campament de Calaf. Havent rebut reforços i provisions els assetjats i trobant-se ells mancats de queviures a causa de les continuades pluges, que havien deixat els camins intransitables, i del retard dels combois que venien des de Lleida i altres llocs a portar-los menjar, es va resoldre aixecar el setge. El comte de Muret va ordenar carregar tots els bagatges i retirar dels hospitals tots els malalts i ferits que podien ser transportats. El mateix dia a les 11 de la nit va escriure al comte d'Eck, comandant de la guarnició del castell, perquè tingués cura dels soldats ferits i dels malalts i li envià un comissari, alguns metges i alguns cirurgians de l'exèrcit borbònic perquè els assistissin, en espera que fossin rellevats per l'exèrcit austriacista i retornats a l'exèrcit borbònic.⁵⁵

L'aixecament del setge de Cardona va ser molt perjudicial per a l'exèrcit del duc de Vendôme. Amb una victòria a Cardona, els borbònics, numèricament molt superiors aleshores, haurien pogut encerclar els austriacistes durant l'hivern. En canvi, el trencament del setge de Cardona va obligar els borbònics a moure's cap al Segre i va oferir als aliats un pas considerable per anar estenent les seves forces.

LES BAIXES

En el total de la batalla del setge hi hagueren unes 2.000 baixes entre morts i ferits, la majoria, prop de 1.500, de l'exèrcit borbònic, i d'aquests la major part pertanyia als regiments de la Corona i de Trujillo. Entre les pèrdues destacades de l'exèrcit borbònic hi va haver la del brigadier comte de Melun; la de Monsieur Bonnet, comandant del segon batalló del regiment de la Corona; la de Monsieur d'Aultry, major d'aquest mateix regiment, i 36 oficials més, la majoria francesos.⁵⁶ La mort més sentida pels borbònics va ser la del comte de Melun. Va morir en el combat del dia 21 a causa de «una ferida de fusil que li tira per la censa dreta del coll y li hix per sota la xella de la mateixa». El seu cadàver va ser enterrat al mateix lloc on caigué mort, «baix sota lo Collet de la Vinya que fou de Marc Sarget, sota la resclosa del Molí de l'Areny». En el seu lloc es va col·locar un bastó esquerdat i a dintre un paperet que deia, en llengua francesa: «Aqui esta enterrat lo Compte de Melun». Acabada la batalla del setge, Francesc

55. MARQUIS DE QUINCY, *Histoire militaire du Regne de Louis Le Grand...*, p. 594.

56. MARQUIS DE QUINCY, *Histoire militaire du Regne de Louis Le Grand...*, p. 594.

Senties, sastre de Cardona, i Francesc Barbiller, soldat del regiment de la Ciutat de Barcelona, desenterraren el cadàver del comte de Melun i el portaren al pare Anton Bagà, capellà de la guarnició del castell, que en féu entrega al canonge Pere Joan Cantó i Estany, el qual diposità el cadàver dins d'una caixa i el posà a la capella del Sant Crist, amb la promesa de restituir-lo als seus.⁵⁷

Les dades de les 1.500 baixes de l'exèrcit borbònic amb una quarantena d'oficials disten força de les dades que ofereix la crònica de Francesc de Castellví, segons les quals els borbònics haurien perdut «más de 3.400 hombres en todo el tiempo del sitio, sin los heridos y enfermos; un general flamenco, tres coroneles, dos tenientes coroneles, 23 capitanes, 38 tenientes y alféreces, según nos dicen los prisioneros y desertores».⁵⁸ El diari *The London Gazette* situava també les baixes borbòniques de la batalla dels dies 21 i 22 de desembre per sobre dels 2.000 homes.⁵⁹ Considerant, però, les notícies ofertes pel mateix exèrcit borbònic, pel comte de Traun i per l'ambaixador català Pau Ignasi de Dalmases, les pèrdues de l'exèrcit borbònic s'haurien situat prop dels 1.500 combatents. Els borbònics hi van perdre també la seva artilleria, ja que no tenien prou mules ni temps per carregar-la; concretament, deixaren a Cardona 12 canons i 10 morters, amb poques municions i molts aparells de guerra, i amb els pocs queviures i mules que hi havia dins de la vila. El general Nebot, amb partides de cavalleria, fusellers i voluntaris, els va anar picant la rereguarda fins a Solsona.

En la part austriacista, les pèrdues van ser d'uns 500 homes entre ferits i morts. Van destacar sobretot les baixes del coronel britànic Edward Stanhope, el coronel català Pere Montaner, 2 tinents coronels, 10 capitans i 18 oficials subalterns, i van quedar ferits els barons Spe i Beaufort i un capità britànic, germà del coronel Stanhope. Una de les pèrdues més significatives va ser la del comte d'Eck, comandant de la guarnició del castell, que a causa de la fatiga soferta durant el setge va morir el dia 6 de gener a Manresa, a casa del metge Tomàs Mollet, a la Plana de l'Om. També va morir a Manresa el divendres dia 9 de gener el capità de granaders del regiment de Starhemberg, Ferdinando de Barovit,

57. ACA, Notarials, Cardona, manual 666. Relació de la restitució del cadàver del comte de Melun.

58. Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones históricas...*, p. 254.

59. Notícia del diari *The London Gazette*, publicada a Londres el dia 14 de febrer de 1712.

que va ser enterrat al claustre de la Seu de Manresa.⁶⁰ El cronista Francesc de Castellví, en la seva relació de les pèrdues de l'exèrcit austriacista, afegeix:

Nosotros hemos perdido un coronel, 4 capitanes de granaderos, 6 de infantería, 15 oficiales menores, 3 capitanes de fusileros de montaña, 8 tenientes y alféreces. Murió el capitán de granaderos de Osnabruck y 7 oficiales del mismo regimiento, que tomó una bandera del regimiento de la Corona. Durante el sitio del regimiento de Taaff desertaron más de 200 hombres y habremos perdido más de 500.⁶¹

Per tant, Castellví corrobora en certa manera les mateixes dades donades per les notícies del comte de Traun, segons les quals les pèrdues de l'exèrcit austriacista se situarien en més de 500 combatents, tenint en compte també que durant el setge hi va haver força deserció en el regiment del comte de Taaff, que es trobava assetjat dins del castell de Cardona i resistint amb valor.

LA VICTÒRIA AUSTRIACISTA

El mateix dia 22 de desembre, els consellers de la vila de Cardona escrivien una carta explicant els «favorables successos logran las armas del Rey Ntre Señor (Deu guarde) en lo siti de Cardona». El motiu era ben clar: «la cabal alegria podem tots esperar vuy passat mitg dia han rumput nostras tropas un quartel del Enemich y han desalotjat a dit Enemich de un paratje a la part de la horta ahont estava fortificat ab alguns espingards [canons]». La carta continuava informant que s'havia pres a l'exèrcit borbònic 200 tendes, quatre peces d'artilleria, alguns canons i dos morters, i que ja s'havien «restituïts a esta ciutat los comboys aportaren lo socorro a dit Castell de Cardona».⁶²

El dia 23 a les 10 del matí va arribar al campament dels Prats de Rei el comte de Traun, enviat del baró de Battée, per informar al mariscal Starhemberg de la victòria de Cardona. Traun va confirmar que el dia 22 s'havien

60. Charles MORTON; Joan SERRANO; Francisca JUANEDA, «El coronel Stanhope a Cardona...», p. 141.

61. Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones históricas...*, p. 254.

62. AHC, Fons de l'Arxiu Municipal. Carta dels consellers de la vila de Cardona informant sobre el trencament del setge borbònic del castell per part de l'exèrcit austriacista, escrita el dia 22 de desembre de 1711.

entrat els queviures, les municions i els reforços al castell pel bonet i que les seves tropes havien lluitat amb molt valor i havien aconseguit expulsar l'ene-mic de la Coromina i de totes les alçades que hi havia al voltant, els Escorials i la Querosa. La primera estimació que donava Traun era d'unes 2.000 baixes per a l'exèrcit borbònic i entre 100 i 500 per als austriacistes. Els borbònics havien també abandonat ja el seu campament de les torres, situat on ara hi ha l'ermita de la Pietat. A les dues de la tarda va arribar al campament dels Prats de Rei el general Hamilton, despatxat pel baró de Batée, per informar que els borbònics, després d'abandonar la vila i el campament de les torres, havien deixat 18 peces d'artilleria, 4 morters, algunes municions de guerra i provisions.⁶³ Conegudes les notícies de Cardona, l'exèrcit austriacista va celebrar la victòria. Starhemberg va fer disparar una Salva Reial, amb una triple descàrrega d'artilleria, en commemoració de la victòria de Cardona.⁶⁴ Aquesta victòria va permetre a l'exèrcit austriacista recuperar possessions perdudes i impedir l'avanç dels borbònics cap a Barcelona. Va ser una victòria clau que va permetre refer-se a l'exèrcit austriacista, en uns moments en què l'ofensiva borbònica d'un exèrcit superior en nombre de combatents li feia perdre terreny.

El mateix dia 23, des del campament de Calaf, els borbònics enviaven cartes a la Cort de Madrid explicant el desenllaç del setge de Cardona. Com diu la crònica publicada a la *Gazeta de Madrid*, havent l'exèrcit austriacista reforçat considerablement

el destacamento destinado a solicitar la introducción de el socorro en el Castillo de Cardona, lo intentaron el veinte y uno, procurando romper alguno de nuestros cuarteles, en que por tres vezes fueron rechazados con indecible valor de nuestros soldados, y mucha pérdida de los suyos; pero aviendo repetido los assaltos al dia siguiente, pudieron lograr la entrada del socorro de gente, y de viveres, por lo qual pareció al Conde de Muret de abandonar por ahora los ataques, y retirarse con buena orden à Calaf.⁶⁵

63. Josep RIBA I GABARRÓ, «L'alliberament de Cardona, l'any 1711...», p. 61.

64. *Relación del feliz sucesso...* Document commemoratiu de la victòria austriacista del setge de Cardona, imprès a Barcelona per Rafael Figueró, impressor del Rei, l'any 1711.

65. Notícia del setmanari la *Gaceta de Madrid*, publicada el dia 5 de gener de 1712.

El comte de Traun, ajudant general del rei, va fer arribar la notícia de la victòria austriacista a la batalla del setge de Cardona a la Cort de Barcelona el dia 24. La notícia va ser molt celebrada, ja que la derrota hauria provocat molta preocupació a la ciutat. El comte de Traun informà a la reina que el mariscal Starhemberg havia donat unes ordres molt ben calculades i anticipades per afrontar el trencament del setge de Cardona. Sense haver-s'hi desplaçat físicament, Starhemberg ho havia dirigit amb tanta precisió que semblava que hagués estat allà en persona.⁶⁶

El mateix dia 24 també visitaren a la reina els diputats i els oïdors de la Diputació de Catalunya per anunciar-li les Pasqües del Santíssim Naixement de Jesucrist i per donar-li l'enhorabona «del gloriós succés han tingut nostres armes en lo socorro de Cardona, havent-se lo enemich retirat».⁶⁷

L'AIXECAMENT DEL CAMPAMENT BORBÒNIC DELS PRATS DE REI

Arribat el dia 24 al campament de Calaf, a un quart de milla de l'armada dels aliats, el comte de Muret va unir les seves tropes a les del duc de Vendôme, que fins aleshores hi havia estat sempre instal·lat a dins. El duc de Vendôme va fer retirar els diferents cossos de guàrdia que tenia al llarg de la riera que separava les dues armades i va sortir dels seus atrinxeraments per anar a acampar a la plana calafina, amb l'esperança que el comte de Starhemberg, eufòric pels èxits que acabava de tenir, es dirigís cap a ell per combatre'l. Starhemberg, que probablement no va poder veure bé la direcció d'aquest moviment a causa de la boira que s'havia interposat, no va moure el seu exèrcit. Va fer alguns petits destacaments perquè observessin la marxa de les tropes de Vendôme. En veure aquests destacaments que els borbònics estaven formats en posició de batalla i que havien acampat la dreta del seu exèrcit a Sant Martí de Sesgueioles i l'esquerra a Calaf, informaren Starhemberg, que va decidir no moure's del seu campament. Com indica la crònica de Castellví, «el mariscal Starhemberg, con su grande talento, penetración y militar conducta se mantuvo en su campo porque en el tenía como segura la victoria en el caso que Vendôme, variando de

66. Alfred ARNETH, *Das leben der kaiserlichen feldmarschalls Grafen Guido Starhemberg...*, p. 696.

67. Josep M. SANS I TRAVÉ (dir.), *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*, vol. x, anys 1701-1713, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2007, p. 1217.

camino, hubiera emprendido atacarle y Starhemberg, dejada su situación, ponía en riesgo lo glorioso de aquella campaña». ⁶⁸

El duc de Vendôme va aixecar el seu campament de Calaf el dia de Nadal, en ple dia, i va fer una mitja milla amb el seu exèrcit per donar temps als austriacistes per perseguir-los. Starhemberg no va caure en l'emboscada; no va moure el seu exèrcit, que era numèricament inferior. Vendôme va acampar amb el seu exèrcit a Guissona el dia 26 i el dia 27 va arribar a Agramunt, on va separar el seu exèrcit per distribuir-lo als quarters d'hivern. Va deixar sis batallons dins de Cervera, que era la plaça més avançada del front de guerra i la més exposada als atacs austriacistes, amb el comte d'Herzel com a comandant i el regiment de Vallejo com a guarnició. Va distribuir tropes d'infanteria espanyola a Tàrraga, Bellpuig, Tortosa, Lleida i Balaguer i a la Conca de Tremp, entre el Segre i la Noguera, que era el territori fronterer entre els dos exèrcits. Va enviar la cavalleria francesa a Osca i el regiment d'Astúries a Daroca; la infanteria irlandesa, a Terol; la infanteria francesa, a l'altre cantó de l'Ebre, Alcanyís, Casp i Tortosa; i deu regiments de cavalleria espanyola al Regne de València. ⁶⁹ Castellví indica també que els borbònics haurien perdut en tot el temps que va durar la campanya militar dels Prats de Rei i de Cardona, és a dir, des del setembre fins al desembre de 1711, un total de 10.780 infants, 4.341 cavalls i 2.845 mules, la major part dels quals eren del Regne d'Aragó, motiu que va intensificar encara més la pobresa d'aquest territori. Alguns anys després d'aquesta contesa bèl·lica, els camps de Sant Martí de Seseu i de Calaf es veien encara coberts d'ossos de la cavalleria. ⁷⁰

L'AIXECAMENT DEL CAMPAMENT AUSTRIACISTA DELS PRATS DE REI

Per la seva part, Starhemberg, animat per la victòria a Cardona, va deixar amb el seu exèrcit el campament dels Prats de Rei el dia de Nadal i l'endemà, per Sant Esteve, va enviar també les seves tropes als quarters d'hivern, ja que el fred incomodava molt la continuïtat de l'exèrcit en aquell campament. ⁷¹ A més,

68. FRANCESC CASTELLVÍ, *Narraciones históricas...*, p. 255.

69. FRANCESC CASTELLVÍ, *Narraciones históricas...*, p. 255.

70. FRANCESC CASTELLVÍ, *Narraciones históricas...*, p. 256.

71. MARQUIS DE QUINCY, *Histoire militaire du Regne de Louis Le Grand...*, p. 595.

calia garantir l'abastament de l'exèrcit sense oprimir massa la població civil, cosa que havia generat nombrosos conflictes entre l'exèrcit i els naturals del país.

El dia 28 Starhemberg va sortir cap a la cort de Barcelona. Hi va arribar el dia 29, i va ser rebut amb aclamació i amb agraïments per part de la reina. El dia 31 el diputat militar Francesc de Solà de Sant Esteve i l'oïdor militar Francesc Sulla i de Gassol, en nom de l'Excel·lentíssim i Fidelíssim Consistori de la Diputació de Catalunya, donaven la benvinguda al mariscal comte de Starhemberg i li agraïen «lo molt se havia esmerat esta capmanya en procurar per medi de sa gran conducta, zel y experièncias militars, la llibertat del pahís de aquest Principat, lo major auge de la justa causa de la real, cesàrea y cathòlica majestad del senyor emperador lo rey, nostre senyor, que Déu guart, don Carlos terser». El felicitaven pel bon procedir que havia tingut en l'operació d'alliberament del castell de Cardona. Això no obstant, el mariscal els va destacar el «bon procehir y valor del regiment de la Deputació durant dit siti de Cardona» i, abans d'acomiar-se, els va recomanar que en nom seu «se servissen dir al excel·lentíssim y fidelíssim concistori lo quant apreciaria acomodàs ab lo puesto de thinent de coronel del regiment de la Deputació a don Nicolau Axandri, actual sergent major, per lo bé se havie senyalat durant dit siti».⁷² El mateix dia 31, a la catedral de Barcelona es va celebrar una solemníssima festa «estant lo Santíssim Sagrament, que per a sempre sie alabat, patent tot lo dia ab solemne Te Deum, offici, ciesta y mil missas. Y tot per lo felís succés del socorro de Cardona». El dia 24 a la tarda l'Il·lustríssim Capítol de Canonges de la Catedral de Barcelona ja havia cantat un *Te Deum* solemne per celebrar la victòria austriacista de Cardona. També al palau de la Diputació de Catalunya, actual seu de la Generalitat, es va celebrar el dia 2 de gener de 1712 una solemne festa a la capella petita «per lo bon succés del socorro de Cardona» amb l'assistència dels seus diputats i oïdors vestits de negre, pel dol que portaven encara a causa de la mort de l'emperador Josep I d'Àustria, germà del rei Carles, que feia pocs dies l'havia rellevat com a emperador.⁷³

La campanya de Cardona i els Prats de Rei va ser una de les més glorioses que va aconseguir el mariscal Guido von Starhemberg, per haver impedit al duc

72. Josep M. SANS I TRAVÉ (dir.), *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*, vol. x, anys 1701-1713, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2007, p. 1218.

73. Josep M. SANS I TRAVÉ (dir.), *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*, vol. x, anys 1701-1713, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2007, p. 1218-1219.

de Vendôme, molt superior en forces, desposseir els austriacistes de la fortalesa de Cardona i assegurar-se un camí més obert cap a Barcelona. Amb la victòria de Cardona, la guerra es va allargar i els austriacistes van tenir encara possibilitats de poder-la guanyar.

LES CONSEQÜÈNCIES

El setge de Cardona de 1711 va tenir unes nefastes conseqüències sobre la vila, el castell i el seu entorn. Més enllà de la mort de milers de soldats i de la mutilació de molts més encara, el setge va comportar la ruïna de les famílies i les cases del territori, així com un important increment en la mortalitat dels cardonins i els vilatans dels termes propers, alguns dels quals com a conseqüència de la violència de la guerra i altres com a conseqüència de la misèria i del malestar que aquesta comportava.

LA REPRESSIÓ SOBRE LA POBLACIÓ CIVIL

A principis del segle XVIII Cardona tenia una població que amb prou feines superava els 1.800 habitants. La gran majoria eren pagesos, però també hi havia força artesans, menestrals i alguns professionals liberals, que feien de Cardona una vila dinàmica i econòmicament arrencada. En arribar les tropes borbòniques el 12 de novembre de 1711, Cardona es va buidar. En veure la proximitat de l'exèrcit borbònic, els cardonins van abandonar les seves llars i van fugir de la vila. Alguns es van poder refugiar dins del castell, però la majoria es van endinsar pel bosc i van buscar refugi allà on van poder, això sí, lluny dels soldats. La població civil va ser qui més car va pagar les conseqüències d'aquest setge i de la guerra en general, ja que era sobre ella que requeien els elevats costos del manteniment de la tropa i era ella qui havia de patir els constants saquejos, abusos, profanacions i destrosses dels exèrcits.

En acabar el setge de Cardona, la vila havia quedat molt malmesa. Després de quaranta dies de guerra, moltes cases havien quedat ensorrades per les necessitats de fusta de la tropa assetjadora o per les bombes que disparaven contra la vila i posteriorment, de manera fallida, contra el castell. Quan els habitants van retornar a les seves llars les trobaren buides de provisions, ja que els borbònics havien consumit les reserves que van trobar-hi. Només cal donar veu als testi-

monis del moment per veure el malestar que havia deixat en la població civil el setge de Cardona. Un dels testimonis va ser el de Joan Antoni Palà, pagès i propietari del mas Palà de Coma de la parròquia de Bergús, que en el seu llibre de notes escrivia: «En lo any 1700 morí Carlos segon, rey de Espanya, sens sucesió, al qual costà grandíssima guerra entra Falip quint y Carlos tercer, vuy enparador. Que fou la grandíssima desdita per lo Principat de Catalunya eixas guerres per las morts que.s feren, cremas de casas y sacos ab grandíssimas crueltats». ⁷⁴ Com es pot veure, l'hereu Palà de Coma destacava les dures conseqüències que va tenir aquesta guerra per a la població civil catalana. El novembre de 1711 la masia del Palà de Coma va ser assaltada, cremada i sotmesa al pillatge. La família va haver de traslladar-se a casa dels avis materns, el Soler de Gramoneda, i no va tornar fins al gener de 1712, quan el setge s'havia acabat. Pere Palà, nét de Joan Antoni Palà, va continuar les notes dels seus avantpassats i va explicar les penúries que havia passat la seva casa durant el setge de Cardona. Les seves notes diuen que

ab las guerres que se seguiren de la mort del enparadó, aquesta casa fou cremada segons comtaven los meus pasats. Que jo axò no.u puch dir, sinó per sentí a dir, que jo nasquí aquex any, que fou lo setí de Cardona, de Tots Sans a fins a Nadal del any 1711. Que tot aquex tems diu varen esta al Solé de Gramoneda y quan van tornà se varen ave de esta a la premsa, perque la casa no si podia esta per ser cramada, los corrals també als cremaren, al salle se cremà tots los vaxells, y fins las picas del oli tanbé se cremaren, y deien que entre lo salle de así, lo de la casa de Cardona, se crema botas per enbotà tres sentas cargas de vi. ⁷⁵

Prop del Palà de Coma i també en el terme de Bergús, al sud-oest de Cardona, els borbònics cremaren la masia d'Altamís. El 7 de febrer de 1712 el seu propietari, Simon Altamís, signava un contracte amb Pere Antich, mestre de cases, per «fer y tornar la sua casa de Altimis que los soldats li an cremada lo mes de desembre del any 1711». ⁷⁶

74. Arxiu Patrimonial del mas Palà de Coma, *Llibre de notas de la ascendència del llinatge de esta casa Palà de Coma*.

75. Arxiu Patrimonial del mas Palà de Coma, *Llibre de notas de la ascendència del llinatge de esta casa Palà de Coma*.

76. AHC, xxl.1.16. Testimoni de Simon Altamís, pagès del mas Altamís de Bergús. Any 1712.

El terme de Bergús va ser durament castigat per l'exèrcit borbònic. Els borbònics passaren per allà en dirigir-se cap a Cardona i hi feren molt de mal. L'església de Sant Joan va ser víctima de la violència borbònica i la rectoria va ser saquejada i incendiada. El mateix rector, Pere Ventallola, ho explicava amb les següents paraules: «Els llibres, consuetes i escriptures antigues de la parròquia, que moltes ne cremaren los sacrilegos soldats quant tania lo siti a Cardona, lo any 1711, a la fi del any que cremaren y robaren tot lo que trobaren en esta iglèsia de Bergús». ⁷⁷ La rectoria tenia també una peça de terra de cinc quarteres de sembradura orientada a migdia, anomenada les Planes. Hi havia roures i alzines, i els soldats borbònics en van tallar moltes l'any 1711. A la part de ponent la rectoria hi tenia una altra peça de terra, de tres quarteres de sembradura, anomenada la Vinya. Segons la declaració dels béns de la rectoria, en aquesta peça «hi avia sinc ho sis passadas de seps y alguns noguers y altres arbres: hi los soldats y tingueran lo camp y tots los seps y arbres tallaran y cremaren». El rector Pere Ventallola declarava també com els soldats borbònics li havien tallat roures i alzines d'altres partides de terra en propietat de la rectoria.

Un predecessor en el càrrec de Pere Ventallola, mossèn Josep Ignasi Abat, escrigué quaranta anys més tard del setge el mal que feren les tropes borbòniques a l'església i les masies del terme de Bergús: «Estant sitiada la plassa y castell de Cardona per las tropas de Peliph V (glòria gose), un destacament de dit exèrcit de més de tres mil hòmens estigué acampat molt temps en lo pla de Bergús, lo qual devastà moltas vinyas, espolià y cremà casas y (lo que és més de sentir) maltractà, robà y ensengué moltas cosas de esta iglèsia». ⁷⁸ És a dir, l'exèrcit borbònic saquejà, incendià i destruï les masies i l'església de Bergús, i tallà arbres per obtenir fusta per escalfar-se durant el fred hivern de 1711 i saquejà i devastà les vinyes i tots els conreus que trobà. La repressió sobre la població civil es va fer sentir de debò per part de l'exèrcit invasor.

Un altre testimoni civil d'aquest important episodi bèl·lic el tenim en la crònica de Joan Fàbrega, pagès del mas Fàbrega de Cerarols, del terme municipal de Súria i, com a tal, resident a poca distància de Cardona i testimoni directe dels moviments dels exèrcits austriacistes pel seu terme. En el seu dietari personal ens explica les dificultats que es van viure l'any 1711, quan

77. AHC, xxl.1.16. Testimoni de Pere Ventallola, prevere i rector de Bergús.

78. AHC, xxl.1.16. Testimoni de Josep Ignasi Abat, prevere i rector de Bergús. Any 1753.

el general de Felip envià una partida de l'armada, amb canons de batre, a assetjar Cardona. A la vila, amb promptitud s'hi ficaren, però el castell s'hi tornà molt fortament, i els de fora bateren tant que feren bretxa i bombes, i mai pogueren entrar. I estigué assetjat més d'un mes. I la vigília de Sant Andreu donaren grans avançades i no aprofità res. I el general de Carles, que era Starhemberg, envià socors al castell, amb que l'armada del rei Felip s'hagué de retirar, i li fou forçós deixar tota l'artilleria, i municions, i bagatge, i molta cosa que els prengueren. I així se'n tornaren a Calaf, i, dins pocs dies, s'alçà tota l'armada i es retirà dret a Lleida. I mentre estigueren a Calaf feren gran mal, robant i cremant cases fins a la Molsosa, Pinós, Vallmanya, Matamargó, i arribaren fins al terme de Salo, i la gent s'hi girava a escopetades i els feien gran temor.⁷⁹

El testimoni de Joan Fàbrega, que ens deixà un important dietari que recull els esdeveniments més importants de la seva època, explica clarament el desenvolupament del setge de Cardona i les malvestats que va fer l'exèrcit borbònic, invasor, pels termes del voltant de Cardona.

Més allunyat de Cardona, tenim també el testimoni del dietari de la casa de Can Torres de Matadepera. L'hereu que va iniciar aquest dietari, Miquel Batlles i Torres, va anar a cercar sal a Cardona sis dies després d'aixecar-se el setge borbònic. Arribat a la vila hi va veure «la batarie posade; al portal de las torras, deu pessas, y al mitg de la plasa de Cardona, cotra; sota Sant Francesch, tres mortés». Miquel Batlles i Torres, que dóna força notícies en el seu dietari sobre la Guerra de Successió a Catalunya, ens ofereix també el seu testimoni coetani de les batalles de Prats de Rei i de Cardona:

[...] la primavera de l'any 1711 lo general Estanberch, que governava lo exèrsit de Carlos Tercer, parà campanya a la vila de Prats del Rey i se acordonaren, y los castallans y francessos tanbé se acordonaren devant de ells a tir de pistola. Allí passaren cotra messos que fou tota aquella campanya, y los castellans y francessos posaren siti a Cardona y gonyaren la vila, y lo castell se tingué un mes y mitg y se defensà, y los voluntaris y miqualets donaren xoco als castellans y gavatyx y los destruyren y agueran de alsà lo siti y se'n tornaren al camp, dexaren a Cardona catorsa pessas que tenian per batre lo castell, tres mortés de tirà bombes

79. Joan FÀBREGA DE CEREROLS, *Llibre de coses que han succeït a Catalunya, dignes de ser notades, i en altres parts del món. Crònica d'un pagès català dels segles XVII i XVIII*, versió d'A. Fàbrega i introducció de Marc Torras, Manresa, Centre d'Estudis del Bages, 1999, p. 55.

y tots los trastos de guerra, que no'ls donaren temps de dus-en res ni plagà tendes tanpoch.⁸⁰

Tots aquests testimonis deixen constància de la importància bèl·lica del setge de Cardona i de com la presència de les tropes borbòniques va traduir-se en una gran repressió sobre la població civil de Cardona i dels voltants, que va ser qui més cares va pagar les conseqüències d'aquest setge.

LA DESTRUCCIÓ DEL CASTELL

Després de 34 dies de setge i bombardejos, el castell de Cardona va quedar molt malmès per l'impacte de tantes bombes. Moltes edificacions quedaren ensorrades, sense teulades, i calia invertir molt treball i molts diners per reparar-les. A part del mal fet pels bombardejos de les tropes atacants, també la mateixa guarnició defensora del castell havia contribuït al desmantellament de l'edifici i, fins i tot, al robatori i l'espòli d'algunes peces de l'església, tal com certificava el canonge Pere Joan Cantó i Estany el 4 de gener de 1712, que afirma que durant el temps que s'allargà el setge borbònic al castell

se ha perdut de las cosas y adornos de dita Iglesia Colegiata de St. Vicens del mateix Castell. Primo un reboster que fonch dels Señors Abad Puigredon ó Ferran que robaren alguns soldats del Regiment de Taaff, haventsen fet calsas ó botons. Item una flauta de estany grossa de la part dreita del orgue, item un banch espatller, item diferents fustas de las que se posan quan se fa lo monument, item en lo cor baix lo orgue algunas parts espatllades.

El mateix dia, els mestres de cases cardonins Josep Ribera i Miquel Calvet van fer un reconeixement de totes les estances malmeses pels estralls produïts durant el setge i van elaborar un pressupost per reparar-les. Van recórrer i mirar atentament la «Iglesia de dit Castell, lo Claustro de la Abadia, Celler de la Abadia, Casas dels Canonges de dit Iltre Capítol de dita Iglesia del mateix Castell, Casa de la Hermita de la Trinitat y Casa de la Trilla» i van veure que «se ha fet grandissim estrago posant las Casas inhabitables sens sostres ni teu-

80. Joan Baptista GALÍ I BARBA, «Llibre de notes dels hereus de Can Torres. Matadepera, 1699-1824», *Terme*, p. 36.

lades». De l'interior del castell, també havia estat destruït el palau ducal i les presons que aquell tenia. Per reparar la teulada de l'església, calia destinar-hi 100 lliures barceloneses. Per reparar la capella de Sant Ramon feien falta 150 lliures, sense incloure «la ruina del retaula, si sols lo tocant al ofici de mestre de cases». Per tornar a fer la teulada del celler de l'abadia, que havia caigut a terra, eren necessàries 200 lliures. Del claustre se n'havia ensorrat un pilar i dos arcs, i per aixecar-los altra vegada calia destinar-hi 100 lliures més. Per reformar la casa abacial, «que està sens teulada ni sostres, y moltas parets derruhidas», eren necessàries 2.000 lliures, i «per tornar en son estat habitable las Casas dels Capitulars que casi del tot son devestadas sens teuladas ni sostres» eren necessàries 2.300 lliures més. També s'havia de reparar un forn de coure pa per a la guarnició del castell, que es va fabricar durant el setge a «sota y al peu del talus del sementiri de la Iglesia de dit Castell». Calia reparar-lo «per que en lo esdevenidor lo Iglesia no pateixi algun detriment». Ja a fora del recinte del castell, calia reparar també «la Casa de la Hermita de la Sma Trinitat situada al peu de la Costa de dit Castell, en la que durant lo Siti tingué un quartel lo Enemich». El pressupost per a la seva reparació era de 1.000 lliures, i per reparar «lo dany que ha donat lo Enemich en la Casa de la Trilla anomenada del Señor Abad» eren necessàries 150 lliures.⁸¹ En total eren necessàries 6.000 lliures per reparar les destrosses fetes al castell durant el setge, només comptant la mà d'obra i els materials de construcció, deixant de banda les reparacions dels moltíssims béns immobles que s'havien perdut, així com les reparacions de les muralles que tan perjudicades havien quedat pels bombardejos de l'artilleria borbònica. Entre les diferents obres de reparació que es feren l'any 1712 tenim constància també del cobriment de la teulada del quarto «de Dona Violant de dit Castell», que va tenir un cost de 186 lliures, les quals foren pagades pel tresorer Josep de Rúbies al mestre de cases cardoní Josep Ribera. També es va aixecar de nou la casa de l'Areny de les Salines «per haver cremat la que en dit lloch hi havia de posts los enemichs en lo any proxim passat en lo temps del siti que tingueren en lo castell de dita Vila de Cardona». Aquestes obres van ser encarregades al mestre de cases cardoní Joan Barrera i tingueren un cost de 70 lliures.⁸²

81. ACA, Notarials, Cardona, manual 666. Inventari de les destrosses produïdes al castell de Cardona durant el setge borbònic de 1711, realitzat el dia 4 de gener de 1712.

82. ACA, Notarials Cardona, 86. Manual de Josep de Rúbies, tresorer del ducat de Cardona, dels anys 1712-1713.

Des de principis de 1712, el castell de Cardona, sota control del seu governador, Manuel Desvalls i de Vergós, coronel d'infanteria, va començar una important campanya d'obres de reparació de les seves muralles. Entre el gener de 1712 i l'abril de 1713 es feren importants obres en les fortificacions, que havien quedat força malmeses amb els bombardejos. De les obres de reconstrucció de les fortificacions, així com d'algunes edificacions del castell, se n'encarregà la família Ribera, mestres de cases de Cardona, i com a empresari hi figurava Bonaventura Ribera. Aquest, a més de comptar amb el seus manobres, va rebre també la col·laboració dels soldats de la guarnició del castell.⁸³ Durant tot l'any 1712, Josep de Rúbies, tresorer del ducat de Cardona i administrador de les rendes de la sal, comptabilitzà un total de 9.185 lliures, 18 sous i 4 diners en concepte de les obres del castell i les fortificacions de Cardona durant aquell any, que foren finançades pels ingressos de la Tresoreria del Ducat, la Secretaria d'Estat i de Guerra i el Reial Patrimoni, entre d'altres.⁸⁴

LA MORT

La conseqüència més nefasta del setge de Cardona de 1711 va ser la mort. Foren molts els soldats que moriren lluitant en aquest setge o a conseqüència de les ferides ocasionades, però també hi hagué força morts entre la població civil. Encara que molts no van morir de manera violenta, moriren a causa de la misèria, la fam, les malalties i el trasbals provocat per tants dies de terror i de repressió.

Pel que fa als soldats, les cròniques parlen de més de 2.000 morts durant els 34 dies que durà el setge de Cardona. D'aquests la majoria eren borbònics, francesos i espanyols. Del bàndol austriacista sembla que hi va haver més de 500 morts, la majoria austríacs, alemanys, anglesos, catalans i italians.

Com que no s'ha conservat la documentació dels soldats ingressats a l'hospital de Cardona durant el setge ni tampoc els llibres d'òbits de les parròquies de Sant Miquel i de Sant Vicenç de Cardona d'aquells moments, no estem en disposició de conèixer ni el nombre de morts que es van produir en el setge ni la

83. ACA, Notarials Cardona, 86. Manual de Josep de Rúbies, tresorer del ducat de Cardona, dels anys 1712-1713.

84. ACA, Reial Patrimoni, Maestre Racional, 2706. Manual de comptes de Josep de Rúbies, tresorer del ducat de Cardona, de l'any 1712.

seva identitat, encara que molt probablement en aquests documents només n'hi constaria una part. Això no obstant, tenim una relació de 27 soldats morts a Solsona, la majoria dels quals a l'hospital, durant els mesos en què es va produir el setge de Cardona. Les defuncions estan compreses entre els dies 4 de novembre de 1711 i 3 de febrer de 1712. Sis d'aquests soldats eren austriacistes i la resta borbònics, ja que tenien aleshores ocupada la ciutat de Solsona. Entre els austriacistes morts hi trobem tres grisons, un alemany, un català i un valencià. Els grisons, procedents de l'actual Suïssa i que formaven part de la guarnició del castell de Cardona, moriren abans de començar el setge de Cardona, quan els borbònics ocuparen Solsona. Dels altres 22 soldats difunts restants, morts a Solsona durant el setge o en els dies posteriors, en trobem 7 sense identificar. Dels 15 identificats, 8 eren francesos i 6 espanyols. Els francesos pertanyien als regiments de les Guàrdies Valones, la Corona, Normandia, Abarca, Auvèrnia i Vallejo; mentre que els espanyols pertanyien als regiments de Trujillo i Plasencia.⁸⁵ És molt probable que tots aquests regiments estiguessin lluitant en el setge de Cardona, ja que de la majoria ja se'n té constància.

Deixant de banda els soldats, que van acumular la suma més alta de morts en aquest setge, cal dir que la manca dels llibres d'òbits de les parròquies de Cardona d'aquell període ens impedeixen estudiar a fons l'impacte de la mortalitat durant el setge i els dies posteriors. De totes maneres, considerant que la vila va quedar buida durant aquells dies, com també ho van quedar les poblacions i els nuclis més propers per on va anar passant l'exèrcit borbònic en direcció a Cardona, s'han estudiat les defuncions d'algunes parròquies veïnes, alliberades aleshores de la presència de les tropes borbòniques. Concretament, analitzant els casos de Castelladral i Serrateix, s'ha detectat que hi ha una important mortalitat de gent de Cardona i rodalies que s'havien escapat de la vila en apropar-se les tropes borbòniques. Concretament, a la parròquia de Sant Miquel de Castelladral durant els mesos de novembre i desembre de 1711 s'inscriuen les defuncions de set persones, entre cardonins i gent de les rodalies, que havien abandonat les seves llars com a conseqüència de l'ocupació borbònica. Un d'aquests casos va ser el d'una joveneta cognomenada Basora, del veïnat de Cardona, que el 24 de novembre de 1711 «morí en casa de Comaposada per haver-se retirat els seus pares de casa seva per la guerra». També el 15 de novembre havia mort a casa

85. Arxiu Diocesà de Solsona (ADS). Llibre d'òbits núm. 4, de 1660 a 1712.

d'Onofre Mas de Valldeperes el reverend Isidre Soler, prevere de Sant Gra, i el dia 16 li donaven sepultura al cementiri de Santa Fe de Valldeperes «per aversa retirat los de Casa Soler en dita Casa de Mas per las guerras y no poder habitar en sa casa ni poder portarse son cadáver hont deixava fos enterrat». El dia 27 de novembre moria Onofre Mas, que va ser enterrat al cementiri de Valldeperes, en un funeral al qual «no assistiren sacerdots per no poderse habitar en dit lloch per lo siti que actualment se tenia a Cardona per los soldats de Felip quint». ⁸⁶

En menor proporció que a Castelladral, en els òbits de la parròquia de Sant Pere de Serrateix també es poden trobar per aquelles dates defuncions relacionades amb la guerra. És el cas de Teresa Ribas, natural de la vila de Cardona, que morí el 14 de novembre de 1711, o el d'Agustí Serra, que morí de manera violenta el dia 19 de novembre, i l'endemà mateix s'hi inscrivia també la mort violenta d'un miquelet. ⁸⁷

Les morts de cardonins a les parròquies del cantó de llevant de la vila de Cardona fan pensar que la majoria de la població de la vila i el seu veïnat es va refugiar en masies del cantó de Castelladral, Serrateix i Súria durant el setge de 1711, ja que aquestes eren llocs propers que estaven prou allunyats del front de guerra. És possible, però, que els cardonins que s'escaparen del setge es dispersessin molt més. Alguns degueren refugiar-se també a Manresa i a d'altres llocs de la comarca. Fins i tot en trobem a Barcelona. En els llibres de paisans i soldats ingressats a l'Hospital de la Santa Creu hi trobem 17 ingressos de Cardona i rodalies durant els dies que va durar el setge de Cardona. Alguns d'aquests van morir a l'hospital, d'altres en van sortir alguns dies més tard. Entre aquestes persones, entre cardonins i gent de les rodalies, hi trobem Joan Santcrisòfol, del mas Santcrisòfol del veïnat de Cardona, Celdoni Torrabadella, Jaume Semís, Manuel Bonvehí, Agustí Clusa, Celdoni Boixadera, Caterina Mitjans, Francesca Solernou de Coaner i Francesc Serra, soldat de la companyia del coronel del regiment de la Diputació, que era fill de Manuel Serra de Claret dels Cavallers i va ser probablement ferit en la batalla del setge de Cardona. A l'hora d'ingressar-lo es va indicar la roba que portava, que era «sombbrero, casaca blava, jupa y

86. ADS, Arxiu Parroquial de Sant Miquel de Castelladral. Llibres d'òbits.

87. Arxiu Parroquial de Sant Miquel de Viver, Fons Parroquial de Sant Pere de Serrateix. Llibres d'òbits.

calces vermelles, camisa, mitges vermelles y sabates, tot usat», és a dir, l'uniforme de soldat del regiment de la Diputació.⁸⁸

Tal com demostra la documentació, la gent de Cardona va fugir de la vila durant els 34 dies que s'allargà el setge i es refugià en llocs més segurs. Algunes d'aquestes persones, adolorides per les penúries que passaren, hi trobaren la mort. D'altres emmalaltiren. La majoria, però, va retornar a les seves malmeses i empobrides llars quan el setge es va acabar. Als supervivents, però, els faltaven encara temps molt difícils per viure. La guerra encara no s'havia acabat.

EL REDREÇAMENT DE LA GUARNICIÓ

Superat el llarg setge borbònic de l'hivern de 1711 i trobant-se en obres de reparació de les seves fortificacions i dels seus interiors, el castell de Cardona es tornava a preparar per ser una fortalesa inexpugnable i clau en el desenvolupament de la guerra. Les grans inversions fetes per la tresoreria del ducat, la Secretaria d'Estat i de Guerra i el Reial Patrimoni eren una mostra evident que la fortalesa de Cardona estava predestinada a tenir encara un paper important en aquesta guerra, el desenllaç de la qual la convertí en el darrer baluard de Catalunya ocupat per les tropes borbòniques, una setmana després de la caiguda de la ciutat de Barcelona.

De la mateixa manera que l'administració austriacista va invertir en unes fortificacions preparades per resistir els més que probables atacs borbònics, el castell també va procurar dotar-se d'un bon arsenal. Entre el febrer i el setembre de 1712, Jacint Busquets, encepador, i Onofre Valls, armer, ambdós de la ciutat de Manresa, es dedicaren a encepar i reparar els fusells que havien restat al castell de Cardona després del setge. Repararen un total de 1.168 fusells, a raó de 18 sous per cadascun.⁸⁹

El 15 de març de 1712, segons l'inventari de la munició de guerra del castell, pres pel seu tinent d'abastiments i majordom d'artilleria, Antoni Thomasa, el castell tenia 13 canons i quatre morters de bronze, quatre mansfelts, dos pedrers i dos canons, tots de ferro; a més de quatre espingardes, 136 mosquetons,

88. BC, Fons Històric de l'Hospital de la Santa Creu, Llibre d'entrades de malalts, 1710-1712.

89. ACA, Notarials Cardona, 86. Manual de Josep de Rúbies, tresorer del ducat de Cardona, dels anys 1712-1713.

209 arcabussos, 713 fusells, 12.438 quilograms de pólvora, 7.404 quilograms de bales de fusell, 624 quilograms de mosquetó, 582 quilograms d'arcabús, 4.000 pedres fogueres, 4.526 projectils de canó i 3.424 granades de mà, anomenades *magranes* en català. Un important arsenal que havia de servir a la resistència catalana per combatre les tropes borbòniques, que cada cop ja controlaven més territori.⁹⁰

L'any 1712, la guarnició del castell es va reduir. La majoria dels regiments austriacistes que havien estat al castell en van sortir. El febrer de 1712 continuava havent-hi a Cardona el regiment de la Diputació de Catalunya, comandat pel seu coronel Francesc Sans i de Miquel, i hi va arribar també el regiment milanès de Lucini, comandat pel general Lucini i amb l'assistència del seu sergent major i tinent coronel, que vivien en cases llogades a la vila de Cardona. Pel que fa als comandaments de la fortalesa, en primer lloc hi havia Manuel Desvalls i de Vergós, governador del castell de Cardona. Per sota seu hi havia el capità Lorenzo Velarde i Francisco de Santacruz, capità d'enginyers. Pere Alba i Marquès continuava sent el governador polític del ducat de Cardona, Anton Thomasa era el tinent d'abastiments del castell i Josep de Rúbies, el tresorer i advocat fiscal.⁹¹ Aquest va ser l'equip que va haver de vetllar pel bon funcionament i manteniment de la fortalesa durant els mesos que seguiren al setge de 1711.

BIBLIOGRAFIA

- ALBAREDA I SALVADÓ, Joaquim. *La Guerra de Successió i l'Onze de Setembre*. Barcelona: Empúries, 2000.
- . *Catalunya en un conflicte europeu: Felip V i la pèrdua de les llibertats catalanes (1700-1714)*. Barcelona: Edicions 62, 2001.
- . *Catalunya a la Guerra de Successió: de la victòria de 1705 a la pèrdua de les llibertats de 1714, 11 de setembre de 1714*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2005.
- ALCOBERRO I PERICAY, Agustí (dir.). *Catalunya durant la Guerra de Successió*. 3 vol. Barcelona: Ara Llibres, 2006.

90. Andreu GALERA I PEDROSA; Albert VILLARÓ, «Les altres fortaleses: Cardona i Castellciutat», *Catalunya durant la Guerra de Successió (vol. II)*, Barcelona, Ara Llibres, 2006, p. 31.

91. ACA, Reial Patrimoni, Maestre Racional, 2706. Manual de comptes de Josep de Rúbies, tresorer del ducat de Cardona, de l'any 1712.

- ALFARO GUIXOT, Joan Manuel. *Dues hores... al Castell de Cardona*. Figueres: Les Fortaleses Catalanes, 2011.
- ARNETH, Alfred. *Das leben der kaiserlichen feldmarschalls Grafen Guido Starhemberg (1657-1737)*. Viena: Carl Gerold und Sohn, 1853.
- BACALLAR Y SANNA, Vicente. *Comentarios de la guerra de España e historia de su rey Felipe V El Animoso desde el principio de su regnado hasta la paz general del año 1725*. Vol. II. Gènova: Mateo Garviza, 1725.
- BACH I RIU, Antoni. *Història de Cardona. La vila a l'època ducal i moderna*. Barcelona: Curial, 1992.
- BALLARÓ I CASAS, Josep; SERRA I VILARÓ, Joan. *Història de Cardona*. Barcelona: La Acadèmica, 1906.
- BERENGUER, Jacint. *Un estudi sobre l'austriacista Francesc Busquets i Mitjans. Valldoreix 1672 - Viena 1734*. Barcelona: l'autor, 2002.
- BONET, Antonio; MONTANER, Maria Carme; D'ORGEIX, Émilie. *La Guerra de Successió. El setge de Cardona (1711)*. Cardona: Ajuntament de Cardona - Generalitat de Catalunya - Farell Editors, 2007.
- BRUGUERA, Mateu. *Historia del memorable sitio y bloqueo de Barcelona y heroica defensa de los fueros y privilegios de Cataluña del 1713 y 1714*. Barcelona: Fiol i Gros, 1871-1872.
- CASTELLVÍ, Francesc de. *Narraciones históricas*. 4 vol. Edició a cura de Josep M. Mundet i Gifre i de Josep M. Alsina i Roca. Madrid: Fundación Francisco Elías de Tejada, 1997-2002.
- CATÀ I TUR, Josep; MUÑOZ GONZÁLEZ, Antoni. «Antoni Desvall i de Vergós.» A: ALCOBERRO, Agustí (coord.). *Catalunya durant la Guerra de Successió*. Vol. II. Barcelona: Ara Llibres, 2006.
- ESPINO LÓPEZ, Antonio. «La mobilització militar catalana durant la Guerra de Successió.» *Manuscrits*, núm. 24. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 2006.
- FÀBREGA DE CEREROLS, Joan. *Llibre de coses que han succeït a Catalunya, dignes de ser notades, i en altres parts del món. Crònica d'un pagès català dels segles XVII i XVIII*. Versió d'Albert Fàbrega i introducció de Marc Torras. Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 1999.
- GALERA I PEDROSA, Andreu; VILLARÓ, Albert. «Les altres fortaleses: Cardona i Castellciutat.» A: ALCOBERRO, Agustí (coord.). *Catalunya durant la Guerra de Successió*. Vol. II. Barcelona: Ara Llibres, 2006.
- HERNÁNDEZ, F. X. *Història Militar de Catalunya*. Vol. III. Barcelona: Rafael Dalmau, 2003.

- HERNÁNDEZ, F. X; RIART, F. *Els exèrcits de Catalunya (1713-1714). Uniformes, equipaments i organització*. Barcelona: Rafael Dalmau, 2007.
- MARQUIS DE QUINCY. *Histoire militaire du Regne de Louis Le Grand, Roy de France*. Tom VI. París, 1726.
- MORTON, Charles; SERRANO, Joan; JUANEDA, Francisca. «El coronel Stanhope a Cardona (desembre de 1711).» *XXXIX Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos 1994*. Vol. II. Cardona, 1997.
- Relación del feliz sucesso, que han conseguido las Armas del Rey nuestro Señor (que Dios guarde) y de sus Altos Aliados, en el Socorro del Castillo de Cardona*. Document commemoratiu de la victòria austriacista del setge de Cardona, imprès a Barcelona per Rafael Figueró, impressor del Rei, l'any 1711.
- RIBA I GABARRÓ, Josep. «Batalles de la Guerra de Successió a Calaf i els Prats de Rei.» *Miscellanea Aqualatensia*, VIII. Igualada: Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada - Ajuntament d'Igualada, 1997.
- . «L'alliberament de Cardona, l'any 1711, segons el Diari de Guerra del mariscal comte de Starhemberg.» *XXXIX Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos 1994*. Cardona, 1997.
- SANPERE I MIQUEL, Salvador. *Fin de la nació catalana*. Barcelona: Tipografia L'Avenç, 1905.
- SANS I TRAVÉ, Josep M. (dir.). *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*. Vol. x. Anys 1701-1713. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2007.
- The History of the Reign of Quenn Anne*. Londres: D. L., 1712.
- TORRAS I RIBÉ, Josep Maria. *Felip V contra Catalunya. Testimonis d'una repressió sistemàtica (1713-1715)*. Barcelona: Rafael Dalmau, 2005.
- . *La Guerra de Successió i els setges de Barcelona (1697-1714)*. Barcelona: Rafael Dalmau, 2005.

ARXIUS

- Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA)
- Arxiu Diocesà de Solsona (ADS)
- Arxiu Històric de Cardona (AHC)
- Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB)
- Arxiu Parroquial de Sant Miquel de Viver
- Arxiu Patrimonial del mas Palà de Coma
- Biblioteca de Catalunya (BC)

Fons de la *Gaceta de Madrid*

Fons de *The London Gazette*

Museu Municipal de Prats de Rei

Service Historique de l'Armée de Terre (SHAT)